

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Adolygiad o Dystiolaeth: Prif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol yng Nghymru

Comisiynwyd gan Lywodraeth Cymru ar gais
y Grŵp Cyngori ar Arloesi Democratiaeth

Mawrth 2026

AWDUR: Y GYMDEITHAS DDEMOCRATAIDD

Cynnwys

Crynodeb gweithredol	3
Cyflwyniad	4
Cam 01: Adolygiad llenyddiaeth a thystiolaeth wedi’u targedu	6
1.1 Prif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol	6
1.2 Amodau ar gyfer prif ffrydio	7
1.3 Strategaethau	9
Cam 02: Gwaelodlin cyd-destun Cymru	12
2.1 Mentrau cyfranogi a seilwaith sy’n bodoli eisoes	12
2.2 Safbwyntiau rhanddeiliaid ar gyflwr presennol arloesi democrataidd	13
Cam 03: Synthesis Achos Cymharol	14
3.1 Achos yn yr Alban	14
3.2 Achos yng Ngwlad y Basg	17
3.3 Achos yn Ostbelgien	19
3.4 Achos yn Nhwsгани	20
3.5 Mewnwelediadau o’r astudiaethau achos	21
Cam 04: Mapio tystiolaeth o effaith	23
4.1 Meysydd effaith sy’n cael eu gwerthuso’n gyffredin	23
4.2 Sut cafodd yr effaith ei gwerthuso	24
Cam 05: Argymhellion	26
Llyfryddiaeth	29
Atodiad	32

Crynodeb Gweithredol

Mae'r adroddiad hwn yn asesu cyflwr arloesi democrataidd yng Nghymru ac yn darparu argymhellion sy'n seiliedig ar dystiolaeth i gryfhau dulliau llywodraethu cyfranogol a chydgynghorol.

Gan ddefnyddio adolygiad systematig o lenyddiaeth ryngwladol a dadansoddiad cymharol o bedwar achos—Yr Alban, Gwlad y Basg, Ostbelgien, a Thwsgani—mae'r astudiaeth yn nodi'r amodau lle mae arferion cyfranogol yn newid o gynlluniau peilot arbrofol i nodweddion sefydledig, gwydn, systemau democrataidd.

Canfuwyd nad yw prif ffrydio'n dibynnu ar ffactorau unigol ond ar aliniad y Seilwaith Cymdeithasol Democrataidd: Ymrwymiad gwleidyddol, Fframweithiau cyfreithiol cefnogol, Gallu gweinyddol, Seilwaith dinesig a strategaethau naratif cydlynol.

Mae gwaelodlin Cymru yn dangos darlun cymysg:

- ▶ **Cryfderau:** Mae strategaethau cyfranogiad statudol a chynulladau dinasyddion yn dangos sefydliadu sy'n dod i'r amlwg.
- ▶ **Gwendidau:** Mae rhanddeiliaid yn adrodd am ddarnio, cyfyngiadau ar adnoddau, a modelau meddyliol amrywiol ar draws y llywodraeth sy'n ymwneud ag arferion democrataidd cyfranogol a chydgynghorol.

Mae'r estyniad arfaethedig i'r Senedd yn cynnig cyfle hollbwysig i wreiddio diwygiadau cyfranogol ochr yn ochr â newid strwythurol. Mae'r adroddiad yn cynnig pum argymhelliad strategol:

1. Sefydliadu mandad ar gyfer cymryd rhan mewn dogfennau strategol. Ffurfioli ymrwymiad gwleidyddol drwy ddatblygu Strategaeth Cyfranogiad genedlaethol a gwreiddio gofynion cyfranogiad ym mhob deddfwriaeth a strategaeth llywodraeth berthnasol.
2. Sicrhau bod fframweithiau cyfreithiol yn cael eu gorfodi a'u cysylltu â dyrannu adnoddau. Cryfhau'r ddeddfwriaeth bresennol i orfodi rheoli ansawdd a chysylltu cyllid â chyfranogiad effeithiol, gan greu "bachau cyfreithiol" mewn cyfreithiau newydd i sicrhau adnoddau ar gyfer ymgysylltu democrataidd.
3. Gwella a lledaenu gallu cyfranogol a chydgynghorol. Sefydlu Tîm Cyfranogi a Chydgynggori canolog i osod safonau a darparu cefnogaeth, wedi'i ategu gan raglen ddysgu systematig i feithrin sgiliau ar draws llywodraeth, sefydliadau cyhoeddus a chymdeithas sifil.
4. Gwella galluoedd cymdeithas sifil. Ehangu'r Grant Ymgysylltu Democrataidd y tu hwnt i gyfranogiad etholiadol i ariannu prosiectau llythrennedd democrataidd hirdymor, ystyriaeth gymunedol a chyd-ddylunio, gyda dyluniad hyblyg i gyrraedd grwpiau ymylol.
5. Creu naratif "Democratiaeth i Gymru". Creu brand neu hunaniaeth a rennir ar gyfer cyfleoedd cyfranogol i adeiladu momentwm, cynnal dilysrwydd, a meithrin ymdeimlad o gynnydd democrataidd ar y cyd.

Cyflwyniad

Mae'r adroddiad hwn yn seiliedig ar ymchwil a gynlluniwyd i lywio camau ymarferol ar gyfer prif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol yng Nghymru. Ein nod yw ateb cwestiynau craidd yr alwad drwy ddadansoddi pa ddulliau sydd wedi bod yn effeithiol yn rhyngwladol o ran creu'r amodau¹ ar gyfer prif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol, a'r effeithiau a welwyd lle mae'r ymdrechion hyn wedi bod yn llwyddiannus. Gan ddefnyddio astudiaethau achos cymharol, bydd ein canfyddiadau'n rhoi gwybodaeth y gellir gweithredu arni i helpu Cymru i feithrin diwylliant gwleidyddol sy'n cefnogi cyfranogiad ac ystyriaeth.

Mae pum cam i'r adroddiad. Mae'n dechrau drwy gyfod y llynyddiaeth academaidd ar sefydliadu a gwreiddio, gan sefydlu fframwaith cysyniadol sy'n canolbwyntio ar seilwaith democrataidd a'r amodau systemig sy'n galluogi arferion cyfranogol i wreiddio². Yna, mae'n darparu asesiad sylfaenol o dirwedd gyfranogi bresennol Cymru, gan ddefnyddio dadansoddiad dogfennol a chyfweiliadau â rhanddeiliaid i nodi cryfderau, bylchau a chyfleoedd strategol presennol. Caiff pedwar achos rhyngwladol eu harchwilio — a ddewiswyd am eu henw da, eu dyluniadau sefydliadol amrywiol a'u llwybrau datblygiadol, a thebygrwydd o ran cyd-destun a graddfa — yn fanwl i gael gwybodaeth drosglwyddadwy am amodau galluogi, llwybrau gweithredu, ac arferion gwerthuso. Mae ymarfer mapio tystiolaeth effaith yn cyfuno dysgu am sut mae effeithiau arloesi democrataidd yn cael eu deall a'u gwerthuso. Yn olaf, mae'r adroddiad yn cyflwyno cyfres o argymhellion y gellir gweithredu arnynt sydd wedi'u teilwra i gyd-destun gwleidyddol a gweinyddol Cymru, ochr yn ochr ag asesiad o ddichonoldeb, dibyniaethau ac ystyriaethau gweithredu. Wrth wneud hynny, ei nod yw cefnogi Cymru i drawsnewid ei seilwaith cyfranogol newydd yn fodel cydlynol, gwydn a rhyngwladol unigryw o ddemocratiaeth gydgynghorol a chyfranogol.

» Rhestr termau

Er mwyn ei gwneud yn haws i ddarllenwyr y mae pa mor gyfarwydd ydynt â'r pwnc yn amrywio, mae'r termau allweddol a ddefnyddir drwy gydol y ddogfen wedi'u diffinio isod:

Mae arloesi democrataidd yn cyfeirio at ymarferion, prosesau, a sefydliadau sy'n cael eu datblygu i ail-ddychmygu a dyfnhau rôl dinasyddion ym maes llywodraethu drwy ehangu cyfleoedd ystyrlon i gymryd rhan, cyd-gynghori a dylanwadu ar y cyhoedd. Er bod eu fformatau'n amrywio'n fawr-o gyllidebu cyfranogol a fforymau dinesig i gynulliadau dinasyddion-mae'r mentrau hyn yn rhannu nod cyffredin: galluogi dinasyddion i chwarae rhan fwy sylweddol yn y gwaith o lunio penderfyniadau cyhoeddus.³

1 O ran amodau, yr hyn a olygwn yma yw'r ystyr eang, nad yw'n ymwneud â'r achos, gan gyfeirio at y ffactorau gwleidyddol, gweinyddol, cyfreithiol, diwylliannol a dinesig y mae ymchwil yn awgrymu y gallent alluogi — neu lesteirio — gwydnwch arloesi democrataidd

2 Rydym yn cydnabod bod ein ffocws yn cael ei lywio'n bennaf gan y llynyddiaeth ddemocrataidd ac arloesi, a bod cyfyngiadau amser a chwmpas yn ein hatal rhag ymgysylltu â meysydd cyfagos fel cyd-greu, a allai fod wedi cynnig gwybodaeth ychwanegol.

3 Escobar, Oliver, and Stephen Elstub. 2019. 'Defining and Typologising Democratic Innovations'. In Handbook of Democratic Innovation and Governance, Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 11–31.

*Mae **democratiaeth gydgynghorol** yn canolbwyntio ar sut mae dinasyddion yn rhesymu gyda'i gilydd am broblemau cyhoeddus – gan gynnig cyfiawnhad cilyddol, trafodaeth wybodus, a barn gyfunol wrth galon y broses o wneud penderfyniadau dilys. Mae arferion cydgynghorol yn creu trafodaethau strwythuredig, gwybodus a chynhwysol sy'n cefnogi rhesymu tuag at argymhellion ar y cyd o ansawdd uchel.⁴*

*Mae **democratiaeth gyfranogol** yn pwysleisio cyfranogiad uniongyrchol dinasyddion wrth lunio polisi. Y syniad craidd yw y dylai dinasyddion ymgysylltu â sylwedd y gyfraith a pholisi, yn hytrach na dirprwyo cyfrifoldeb yn gyfan gwbl i gynrychiolwyr. Nod dulliau cyfranogol yw ehangu cyfranogiad y cyhoedd a rhoi pwyslais rheolaidd ar rymuso a chynhwysiant.⁵*

4 Cohen, Joshua. 2009. 'Reflections on Deliberative Democracy'. Yn Contemporary Debates in Political Philosophy, gol Thomas Christiano a John Christman. Oxford, y DU: Wiley-Blackwell, 247–63.

5 Cohen 2009.

Cam 01: Adolygiad llenyddiaeth a thystiolaeth wedi'u targedu

Un o nodau cyffredinol arloesi democrataidd yw cryfhau ymgysylltiad dinasyddion rhwng etholiadau, ehangu cynhwysiant, a gwella dilysrwydd ac effeithiolrwydd penderfyniadau cyhoeddus. Wrth i'r datblygiadau arloesol hyn ddod yn fwy cyffredin, mae'r llenyddiaeth yn canolbwyntio fwyfwy ar her allweddol: sut i symud yr arferion hyn y tu hwnt i gamau arbrofol neu beilot i sicrhau dylanwad parhaus mewn systemau democrataidd dros amser. Mae'r pryder hwn wedi dod yn arbennig o amlwg wrth i ysgolheigion geisio deall nid yn unig a yw arloesi democrataidd yn “*gweithio*”, ond o dan ba amodau y gallant ddod yn nodweddion cadarn o lywodraethu.

Cwestiwn canolog yn y ddadl hon, a nodwyd gan Graham Smith, yw “beth yw'r ffordd orau o sefydliadu neu ‘gyplu’ sefydliadau cyfranogol â chanolfannau grym a rhannau eraill o'r system ddemocrataidd?”⁶ Mae'r cwestiwn hwn wedi dod yn sylfaenol ar gyfer trafodaethau ynghylch trawsnewid prosesau cyfranogol a chydgynghorol yn elfennau llywodraethu sefydlog a rheolaidd, yn hytrach nag ymyriadau dros dro neu ymylol.⁷

» 1.1 Prif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol

Wrth ddadansoddi sut mae arferion cyfranogol a chydgynghorol yn cael eu sefydlu o fewn y llywodraeth, mae'r llenyddiaeth yn aml yn defnyddio dau gysyniad cysylltiedig: sefydliadu a gwreiddio.⁸ Er eu bod yn cael eu trafod yn aml gyda'i gilydd, maent yn cofnodi gwahanol agweddau ar sut mae prosesau cyfranogol yn cydio.

Mae **sefydliadu'n** cyfeirio at integreiddio prosesau cyfranogol yn ffurfiol i strwythurau sefydliadol neu wleidyddol — er enghraifft, drwy gynulliadau dinasyddion parhaol, hawliau cyfranogiad â gofynion polisi, neu adnoddau pwrpasol ar gyfer gwaith ymgysylltu. Mae'r dimensiwn hwn yn ymwneud â datblygu gweithdrefnau sefydlog ac arferion rhagweladwy sy'n galluogi cyfranogiad rheolaidd fel rhan reolaidd o broses y llywodraeth/sefydliad.

Mae **gwreiddio**, fodd bynnag, yn cyfeirio at y graddau y mae arferion cyfranogol yn cael eu cydnabod fel rhai cyfreithlon, canlyniadol a normadol i'w ddisgwyl o fewn y diwylliant gwleidyddol a gweinyddol ehangach. Mae arferion sydd wedi'u hymgorffori yn llywio penderfyniadau go iawn, yn gwrthsefyll cael eu dileu, ac yn cael eu cymryd o ddifrif gan weithredwyr sefydliadol a'r cyhoedd yn ehangach. Tra bod sefydliadu'n ymwneud â bodolaeth mecanweithiau, mae gwreiddio'n ymwneud â'u defnydd a'u hystyr o fewn y system.

6 Smith, Graham. 2019. 'Reflections on the Theory and Practice of Democratic Innovations'. In eds Stephen Elstub and Oliver Escobar. Cheltenham: Edward Elgar, 572–81. [www.doi.org/10.4337/9781786433862.00052](https://doi.org/10.4337/9781786433862.00052) (January 23, 2025).

7 Fiket, Irena, Gazela Pudar Drasko, and Giovanni Allegretti. 2026. 'Towards an Innovative Democracy: institutionalising Participation in Challenging Times'. *Politics and Governance* 14(0). doi:10.17645/pag.11861.

8 Bussu, Sonia, Adrian Bua, Rikki Dean, and Graham Smith. 2022. 'Introduction: Embedding Participatory Governance'. *Critical Policy Studies* 16(2): 133–45. doi:10.1080/19460171.2022.2053179.

O ganlyniad, ceir ar ddeall bod prif ffrydio prosesau cyfranogol a chydgynghorol ym maes llywodraethu yn cynnwys sefydlu strwythurau ffurfiol sy'n cefnogi cyfranogiad (sefydliadu) ac integreiddio'r arferion hyn yn ddyfnach i ddiwylliant gwleidyddol, gwneud penderfyniadau, a dilysrwydd (gwreiddio). Mewn geiriau eraill, mae prif ffrydio yn cyfeirio nid yn unig at greu mecanweithiau cyfranogol ond hefyd at sicrhau bod y mecanweithiau hyn yn dod yn wydn, yn ddylanwadol ac yn cael eu cydnabod fel rhan arferol a dibynadwy o lywodraethu.

Ar draws y llenyddiaeth, daw patrwm cyson i'r amlwg: mae effaith hirdymor arloesi democrataidd yn dibynnu llai ar y dull penodol a ddefnyddir nag ar yr amgylchedd systemig ehangach y mae'r dull hwnnw'n gweithredu ynddo. Mae arloesi democrataidd yn aml yn cael trafferth pan nad oes cysylltiad â pherthnasoedd sefydliadol ehangach, diwylliannau sefydliadol, neu sianeli o ddylanwad gwleidyddol.⁹

O ganlyniad, mae prif ffrydio llwyddiannus yn gofyn am sylfeini gwleidyddol, sefydliadol, diwylliannol a dinesig sy'n caniatáu i arferion cyfranogol wreiddio, esblygu a pharhau. Er mwyn dadansoddi'r sylfeini hyn, rydym yn dibynnu ar y cysyniad o **seilwaith democrataidd** (gweler yr atodiad am esboniad). Wrth sôn am seilwaith democrataidd, rydym yn golygu'r clwstwr o berthnasoedd, galluoedd, normau, adnoddau a threfniadau sefydliadol sy'n cefnogi arferion cyfranogol a chydgynghorol i ddod yn fater o drefn, yn ganlyniadol ac yn gydnerth. Mae'r persbectif lefel system hwn yn cyfeirio sylw y tu hwnt i fecanweithiau unigol ac at yr amgylchedd galluogi sy'n cefnogi arloesi democrataidd fel offer llywodraethu parhaus.¹⁰ Cefnogir y ddealltwriaeth systemig hon ymhellach gan Smith, sy'n pwysleisio bod gwydnwch arloesi democrataidd yn dibynnu nid yn unig ar strwythurau ffurfiol, ond hefyd ar arferion gweinyddol, arweinyddiaeth wleidyddol, a'r naratifau sy'n siapio sut mae cyfranogiad yn cael ei ddeall mewn system wleidyddol.¹¹ Mae'r ddeinameg hon yn tynnu sylw at y ffaith nad ymarfer technegol o ddylunio sefydliadol yn unig yw prif ffrydio, ond proses ddiwylliannol a sefydliadol ehangach lle mae arferion cyfranogol yn cael eu normaleiddio.

» 1.2 Amodau ar gyfer prif ffrydio

Mae ymchwil ar brif ffrydio arloesi democrataidd yn anwastad o hyd. Cyllidebu cyfranogol (PB) fu prif safle astudiaethau cymharol ar raddfa fawr ers ei sefydlu yn Porto Alegre yn 1989, gan gynhyrchu sylfaen dystiolaeth gymharol aeddfed. I'r gwrthwyneb, mae prif ffrydio prosesau cydgynghorol — fel Cynulladau Dinasyddion a Rheithgorau Dinasyddion — wedi cael ei archwilio'n llawer llai systematig, yn rhannol oherwydd bod nifer yr achosion hirsefydlog sydd wedi'u gwreiddio'n ddwfn yn dal yn gyfyngedig. O ganlyniad, mae mewnwelediadau cyffredinol ynghylch sut mae prosesau cydgynghorol yn dod yn gydrannau gwydn o brosesau llywodraethu yn dal yn brin.

Serch hynny, gan ddefnyddio ymchwil gymharol PB, astudiaethau achos sy'n dod i'r amlwg o brosesau cydgynghorol, a phrofiad ymarferol o ddylunio a gweithredu, mae'n bosibl nodi set o amodau rheolaidd sy'n ymddangos eu bod yn cefnogi'r gwaith o brif ffrydio arferion cyfranogol a chydgynghorol. Yma, defnyddir y term “amodau” mewn ystyr eang, heb fod yn achosol, gan gyfeirio at y ffactorau gwleidyddol, gweinyddol, cyfreithiol, diwylliannol a dinesig y mae ymchwil yn awgrymu y gallent alluogi — neu lesteirio — gwydnwch arloesi democrataidd.

9 Dean, Rikki, John Boswell, a Graham Smith. 2019. 'Designing Democratic Innovations as Deliberative Systems: The Ambitious Case of NHS Citizen'. *Political Studies* 68(3): 689–709. doi:10.1177/0032321719866002.

10 Amann, Daniela, Arild Ohren, Max Stearns, ac Ilaria Mariani. 2025. 'Activating Ecosystems for Change by Enriching the Civic "Soil" for Social Innovation. The Wiener Klimateam Project as a Case Study'. Yn *Social Innovation Projects for Climate Neutral Cities: Making Municipalities Sustainable with People-Based Solutions*, ed. Sabrina Bresciani. Cham: Springer Nature Switzerland, 75–89. doi:10.1007/978-3-031-87726-1_6.

11 Smith, Graham. 2025. 'Mainstreaming Participatory Climate Governance: Towards a Potential ECF Work Programme'. Draft Advisory Note

Amod 1: Ymrwymiad a mandadau gwleidyddol

Mae ymchwil gymharol PB yn nodi ymrwymiad gwleidyddol yn gyson fel un o'r rhagfynegyddion cryfaf ar gyfer sefydliadu hirdymor. Mae Matt Ryan yn dangos nad oes yr un broses PB yn sicrhau llwyddiant parhaol heb ryw lefel o ewylllys wleidyddol barhaus.¹² Yn yr un modd, mae Schiuma yn nodi bod "ymrwymiad gwleidyddol clir" yn amod angenrheidiol ar gyfer sefydliadu PB.¹³ Rhaid i arweinwyr gwleidyddol nid yn unig gymeradwyo arferion cyfranogol yn rhethregol, ond hefyd eu cefnogi drwy benderfyniadau pendant, dyrannu adnoddau, a diogelwch sefydliadol. Mae mandadau clir ar gyfer dilyn drwodd, cefnogaeth drawsbleidiol, a pharodrwydd i roi awdurdod go iawn i brosesau cyfranogol i gyd yn cynyddu'r tebygolrwydd y bydd datblygiadau arloesol yn parhau yn hytrach na pharhau'n symbolaidd neu'n ysbeidiol. Pan mae ymrwymiad gwleidyddol yn wan neu'n absennol, mae prosesau'n cael trafferth neu'n dymchwel fel mater o drefn - hyd yn oed pan fydd ffactorau galluogi eraill ar waith.

Amod 2: Fframweithiau cyfreithiol cefnogol

Mae cysylltiad agos rhwng ewylllys wleidyddol a fframweithiau cyfreithiol a rheoleiddiol sy'n rhoi sefydlogrwydd ar gyfer sefydliadu hirdymor. Gall deddfwriaeth ranbarthol neu genedlaethol fandadu neu hyrwyddo cyfranogiad, amddiffyn hawliau cyfranogol rhag trosiant gwleidyddol, a chreu lle ar gyfer arbrofi. Mae dadansoddiad Schiuma yn awgrymu y gall fframweithiau cyfreithiol cefnogol helpu i sefydlogi PB, ond nid ydynt yn pennu sefydliadu. Gall ewylllys wleidyddol atgyfnerthu PB hyd yn oed pan fydd cymorth cyfreithiol yn wan—neu'n absennol. Felly, gall strwythurau cyfreithiol gyflawni rôl ddeuol: maent yn galluogi arferion cyfranogol ac yn eu gwarchod rhag bod yn agored i flaenoriaethau gwleidyddol sy'n newid.¹⁴

Amod 3: Capasiti a galluoedd gweinyddol

Mae prif ffyrddio arferion cyfranogol a chydgynghorol yn gofyn am gapasiti sefydliadol a galluoedd proffesiynol. Mae capasiti yn cyfeirio at amser staff, hyblygrwydd cyllidebol, a gofod sefydliadol i wreiddio cyfranogiad mewn llif gwaith bob dydd, yn ogystal â'r gallu i amsugno a gweithredu maint y gwaith a gynhyrchir gan brosesau cyfranogol. Mae galluoedd yn cyfeirio at y sgiliau sydd eu hangen i ddylunio prosesau cyfranogol, hwyluso trafodaethau, sicrhau cynhwysiant, a throsi mewnbwn cyhoeddus yn bolisi.

Mae ymchwil i PB a phrosesau cydgynghorol yn dangos bod cymorth gweinyddol ystyrlon-sy'n cynnwys gallu digonol ynghyd â staff ymroddedig a medrus-yn aml yn dyngedfennol ar gyfer llwyddiant hirdymor.¹⁵ Mae tystiolaeth Helsinki yn profi'r pwynt hwn ymhellach: profodd prosesau cyfranogol, gan gynnwys PB, yn ddwys o ran adnoddau ac roedd angen staffio sefydlog a lled band sefydliadol parhaus, tra'r oedd gwelliannau mewn cymhwysedd dylunio gwasanaeth, sgiliau rhyngweithio, ac arferion cyd-greu wedi cryfhau ansawdd a'r nifer sy'n cymryd rhan ar draws isadrannau'r ddinas.¹⁶ Yn yr un modd, mae Smith yn pwysleisio rôl gweithredwyr gweinyddol, gan ddangos yr ewylllys fiwrocraidaidd ymysg uwch swyddogion, arferion gweithio trawslywodraethol, ac mae presenoldeb gweinyddwyr cyhoeddus "gweithredol" yn aml yn hanfodol ar gyfer gwreiddio dulliau cyfranogol mewn llywodraethu bob dydd.¹⁷

12 Ryan, Matthew. 2021. Why Citizen Participation Succeeds or Fails: A Comparative Analysis of Participatory Budgeting. Bryste: Gwasg Prifysgol Bryste.

13 Schiuma, Domenico Andrea. 2025. 'What Factors Explain institutionalisation? A Qualitative Comparative Analysis of Participatory Budgeting in Italian Big Cities'. Italian Political Science: 1–36.

14 Schiuma 2025.

15 Ryan 2021.

16 City of Helsinki. 2021. Assessment of the City of Helsinki's Participation Work in the Strategy Period of 2017–2021. Publications of The City of Helsinki.

17 Smith 2025.

Amod 4: Seilwaith dinesig a rhwydweithiau democrataidd

Mae capasiti cymdeithas sifil ac ecosystemau dinesig ehangach hefyd yn chwarae rhan bwysig yn y gwaith o gryfhau dulliau arloesi democrataidd. Gall sefydliadau cymdeithas sifil gweithredol ysgogi cyfranogwyr, cynnal ymgysylltiad, a darparu dilysrwydd a chraffu. Yn Barcelona, er enghraifft, helpodd cyfranogwyr cymdeithas sifil i gynnal strwythurau cyfranogol yn ystod newidiadau gwleidyddol ac arbrofi gydag arferion cymunedol newydd a luniodd ddiwygiadau sefydliadol yn ddiweddarach.¹⁸ Mae cymdeithas sifil hefyd yn aml yn cyfrannu at feithrin gallu mewn sefydliadau cyhoeddus, gan drosglwyddo gwybodaeth a gwybodaeth ymarferol sy'n cefnogi sefydliadu dulliau cyfranogol. Fodd bynnag, mae ymchwil PB yn dangos yn gyson na all cymdeithas sifil ar ei phen ei hun wneud iawn am ymrwymiad gwleidyddol neu weinyddol gwan; mae ei dylanwad ar ei fwyaf effeithiol pan gaiff ei wreiddio mewn amgylchedd sefydliadol cefnogol.¹⁹ O dan gysondeb o'r fath, daw cymdeithas sifil yn elfen atgyfnerthol sy'n helpu i angori arferion democrataidd mewn cyd-destunau lleol.

Amod 5: Gweledigaeth a naratif

Yn olaf, mae arloesi democrataidd yn tueddu i barhau pan fydd sefydliadau'n rhannu pwrpas democrataidd cyffredinol—ymdeimlad clir o pam mae cyfranogiad yn bwysig a'r hyn y bwriedir iddo ei gyflawni. Mae hyn yn cynnwys cyfeiriadedd hirdymor, cysondeb normadol ar draws cyfranogwyr gwleidyddol a gweinyddol, a datblygu naratifau democrataidd esblygol sy'n diffinio cyfranogiad fel agwedd ddilys a gwerthfawr ar lywodraethu. Mae Smith yn tynnu sylw at bwysigrwydd hanfodol cysoni naratif, gan ddangos bod llywodraethu cyfranogol yn cael ei wreiddio'n ddyfnach pan fydd arweinwyr gwleidyddol yn mynegi stori gydlynol sy'n cysylltu cyfranogiad â diben sefydliadol a bod prif ffrydio'n methu pan fydd naratifau o'r fath yn erydu neu'n colli cyseiniant.²⁰

Gyda'i gilydd, mae'r amodau hyn yn awgrymu nad yw prif ffrydio yn deillio o unrhyw ffactor unigol. Yn hytrach, mae'n deillio o gysoni elfennau gwleidyddol, cyfreithiol, gweinyddol, dinesig a naratif sydd, gyda'i gilydd, yn cefnogi arferion cyfranogol a chydgynghorol i ddod yn nodweddion sefydlog, annatod o systemau democrataidd.

» 1.3 Strategaethau

Oherwydd bod cyd-destunau gwleidyddol, gweinyddol a dinesig yn amrywio'n fawr, gall prif ffrydio prosesau cyfranogol a chydgynghorol ddigwydd mewn ffyrdd gwahanol iawn. Fodd bynnag, gellir nodi sawl dull eang o hyd. Mae Tim Hughes yn y Bartneriaeth Llywodraeth Agored yn amlinellu set o strategaethau prif ffrydio cyffredin y mae llywodraethau'n eu defnyddio wrth geisio integreiddio arferion cyfranogol yn llawnach i systemau democrataidd, ac mae'r adran hon yn defnyddio'r fframwaith hwnnw ar yr un pryd â'i ategu ag achosion enghreifftiol ychwanegol o ymchwil ac ymarfer diweddar.²¹

18 Blanco, Ismael, Vivien Lowndes, ac Yunailis Salazar. 2022. 'Understanding Institutional Dynamics in Participatory Governance: How Rules, Practices and Narratives Combine to Produce Stability or Diverge to Create Conditions for Change'. *Critical Policy Studies* 16(2): 204–23. doi:10.1080/19460171.2021.1984265.

19 Ryan 2021.

20 Smith 2025.

21 Hughes, Tim. 2024. 'What Does It Mean to Mainstream Participation in Decision-Making?' *Partneriaeth Llywodraeth Agored*. www.opengovpartnership.org/stories/what-does-it-mean-to-mainstream-participation-in-decision-making/ (Chwefror 17 2026).

Datblygu fframweithiau, safonau gofynnol a chanllawiau ar gyfer cynnal cyfranogiad y cyhoedd:

Mae Unol Daleithiau America yn datblygu Fframwaith Ffederal ar gyfer Cyfranogiad y Cyhoedd ac Ymgysylltu â'r Gymuned (PPCE) a Phhecyn Cymorth PPCE Ffederal o arferion, canllawiau ac astudiaethau achos blaenllaw. Mae ymchwil diweddar hefyd yn awgrymu y gall rheolau gweithdrefnau o'r fath chwarae rhan ganolog yn y gwaith o brif ffrydio datblygiadau arloesol cydgynghorol drwy ddarparu fframweithiau safonol a chysoni arferion lleol ag egwyddorion arferion da rhyngwladol.²²

Sefydliadu dulliau neu fecanweithiau cyfranogiad penodol: Gallai hyn gynnwys sefydlu cynulliad dinasyddion sefydlog neu weithredu llwyfan cyfranogiad digidol canolog. Mae'r Ffindir wedi datblygu model o Ddeialogau Cenedlaethol, sy'n parhau i gael ei gryfhau i wella cynhwysiant, ehangu defnydd, a defnyddio eu canlyniadau. Cyfeirir yn aml at Gynulliad Dinasyddion Parhaol Ostbelgien a Chynulliad Dinasyddion Paris fel enghreifftiau amlwg o gyrff ymgynghori sefydliadol parhaol sy'n dangos y dull gweithredu hwn.

Cyflwyno hawliau a gofynion newydd neu well ar gyfer cyfranogiad: Un enghraifft yw pasio deddfau sy'n gofyn am gynnwys y cyhoedd mewn rhai penderfyniadau. Cyflwynodd Croatia ddiwygiadau i'r Rheolau Gweithdrefnau i'w gwneud yn ofynnol i gynigion cyfreithiau drafft fynd drwy broses ymgynghori (sy'n cyd-fynd â'r Cod Ymarfer ar Ymgynghori). Rhaid i gynigion hefyd gynnwys adroddiad ar ganlyniadau ymgynghoriadau ynghyd â'r gyfraith ddrafft berthnasol. Mae Norwy yn cynnig enghraifft ychwanegol o'r categori hwn: mae'r Ddeddf Cynllunio ac Adeiladu yn gorfodi'r cyhoedd yn gyfreithiol i gymryd rhan ym mhob proses cynllunio trefol, gan sicrhau bod gan ddinasyddion hawliau gorfodadwy i fod yn rhan o benderfyniadau sy'n ymwneud â defnydd tir ac adeiladu.²³

Sefydlu timau cyfranogiad, canolfannau arfer da, neu gyrff cyfranogiad annibynnol: Mae Armenia yn sefydlu Uned Llywodraethu Cyfranogol yn Swyddfa'r Prif Weinidog i feithrin gallu sefydliadol ar gyfer cyfranogiad y cyhoedd cynhwysol.²⁴ Mae'r achosion ychwanegol a nodwyd yn cynnwys Asiantaeth ar gyfer Cyfranogiad Dinasyddion Baden-Württemberg (yr Almaen) a Swyddfa Ymgysylltu a Chyfranogiad Gwirfoddol Vorarlberg (Awstria), pob un yn gweithredu fel canolbwyt ar gyfer dylunio, cydlynio a gwarantu ansawdd prosesau cyfranogi ar draws lefelau llywodraeth.²⁵

Creu cyllidebau ac adnoddau pwrpasol i gefnogi prosesau cyfranogiad y cyhoedd: Mae Estonia wedi datblygu cyflymydd cyd-greu i gefnogi gweithgareddau ymgysylltu gweinyddiaethau'r llywodraeth sy'n ymwneud â chronfeydd strwythurol yr UE drwy ddyfarnu grantiau o hyd at €50,000 a rhaglen ddatblygu tri diwrnod.²⁶

Hyrwyddo diwylliant sefydliadol o fod yn agored a chydweithio sy'n gydnaws â chyfranogiad y cyhoedd yn y broses o wneud penderfyniadau: Mae'r Iseldiroedd yn proffesiynoli cyfranogiad drwy sefydlu rhwydwaith gwybodaeth o weithwyr proffesiynol cyfranogiad y cyhoedd o'r tu mewn a'r tu allan i lywodraeth, cefnogi cydweithio rhyngadrannol o ran cyfranogiad, a dylunio canllaw cyfranogiad ar-lein ar gyfer cyfranogiad. Mae dull tebyg i'w weld yn Helsinki, sydd wedi creu model cyfranogi a rhyngweithio ar draws y ddinas, wedi sefydlu strwythurau cyfranogi trawsadrannol, ac wedi buddsoddi mewn offer digidol a rolau cyswllt i feithrin diwylliant cyfranogi agored a chydweithredol.²⁷

22 Pospieszna, Paulina, a Marta Hoffmann. 2026. 'Institutionalising Democratic Innovations in Poland: Mapping the Evolution of Citizens' Assemblies Through Rules of Procedure'. *Politics and Governance* 14(0). doi:10.17645/tud.10596.

23 Ringholm, Toril, Torill Nyseth, a Gro Sandkjær Hanssen. 2018. 'Participation According to the Law? The Research-Based Knowledge on Citizen Participation in Norwegian Municipal Planning'. *European Journal of Spatial Development* 16(1): 1–20.

24 www.opengovpartnership.org/members/armenia/commitments/AM0047/

25 Smith 2025.

26 www.riigikantselei.ee/koosloome-arengukiirendi

27 City of Helsinki 2021.

Chwalu rhwystrau strwythurol sy'n atal y cyhoedd rhag cyfranogi: Mae Ffrainc yn diffinio Fframwaith Statws Cyfranogwyr Dinasyddion i gefnogi pobl sy'n ymwneud â mentrau cydgynghorol hirdymor, o bosibl drwy daliadau neu lwfansau absenoldeb gwaith arbennig, gan alluogi mwy o hygyrchedd a chynhwysiant. Mae Canllaw Beyond Inclusion Prifysgol Simon Fraser²⁸ yn nodi ystod o rwystrau i gyfranogiad ar gyfer gwahanol grwpiau, a strategaethau i fynd i'r afael â nhw. Mae strategaethau'n cynnwys datblygu strategaethau cyfathrebu ac allgymorth wedi'u teilwra ar gyfer gwahanol gymunedau, cynnal gweithgareddau ymgysylltu mewn fformatau, amseroedd a lleoliadau sy'n galluogi cyfranogwyr o gefndiroedd amrywiol i deimlo'n gyfforddus, a gweithio gydag aelodau o'r gymuned i fframio a dylunio ymgysylltiad i sicrhau sensitifrwydd ac ymwybyddiaeth o normau a bydolygon amrywiol.

Bydd rhai o'r dulliau gwahanol hyn yn cael eu harchwilio yn yr astudiaethau achos isod. Fel y daw'n amlwg, anaml y bydd llywodraethau'n dibynnu ar un llwybr i brif ffrydio prosesau cyfranogol neu gydgynghorol. Yn hytrach, mae'r dulliau hyn fel arfer yn cael eu cyfuno, eu haddasu a'u trefnu mewn ffyrdd sy'n ymateb i gyd-destunau gwleidyddol, gweinyddol a dinesig lleol.²⁹

28 Prifysgol Simon Fraser 2020.

29 Smith 2025.

Cam 02: Gwaelodlin cyd-destun Cymru

Mae'r adran hon yn rhoi trosolwg sylfaenol nad yw'n arfarnol o'r dirwedd bresennol ar gyfer cyfranogiad ac arloesedd democrataidd yng Nghymru. Mae'n defnyddio dogfennau sydd ar gael i'r cyhoedd a chyfweliadau gyda dau asiant allweddol³⁰ ynghylch cyfranogiad mewn Cymru ddemocrataidd.³¹

» 2.1 Mentrau cyfranogi a seilwaith sy'n bodoli eisoes

Mae Cymru wedi sefydlu nifer o fentrau statudol ac anstatudol i wella cyfranogiad y cyhoedd.

- **Strategaethau Cyfranogiad y Cyhoedd Awdurdodau Lleol:** O dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, mae'n ofynnol i bob awdurdod lleol baratoi a chyhoeddi strategaeth cyfranogiad y cyhoedd. Rhaid i'r strategaethau hyn amlinellu mesurau i hyrwyddo ymwybyddiaeth o swyddogaethau cynghorau, hwyluso mynediad y cyhoedd at wybodaeth am wneud penderfyniadau, ac annog cyfranogiad lleol. Mae rhwymedigaeth gyfreithiol ar awdurdodau i ymgynghori â phobl sy'n byw, yn gweithio neu'n astudio yn eu hardal wrth ddatblygu neu adolygu'r strategaeth.
- **Cynulliadau Dinasyddion:** Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, mae cynulliadau dinasyddion wedi cael eu defnyddio ar faterion cenedlaethol. Yn 2019, cafodd Cynulliad Dinasyddion ei gynnwll i archwilio sut gallai pobl yng Nghymru siapia eu dyfodol drwy waith y Cynulliad Cenedlaethol ar y pryd, ac roedd yn argymhell gwneud i ddinasyddion ystyried sut mae'r Senedd yn gweithio. Ddechrau 2023, fe wnaeth Cyfoeth Naturiol Cymru gynnwll Cynulliad Dinasyddion 50 o bobl i ddatblygu gweledigaeth ar y cyd ar gyfer dyfodol yr amgylchedd naturiol. Lluniodd y broses ymgynghori hon, wedi'i llywio gan dystiolaeth arbenigol ac ymchwil gyhoeddus, set derfynol o argymhellion gyda'r bwriad o lywio camau cydweithredol.
- **Cyllid:** Mae Llywodraeth Cymru yn gweinyddu Grant Ymgysylltu â Democratiaeth. Mae'r gronfa hon yn darparu tua £400,000 bob blwyddyn dros gyfnod o dair blynedd i gefnogi prosiectau arloesol sy'n cynyddu cyfranogiad democrataidd ymysg grwpiau sy'n cael eu tangynrychioli (e.e. pobl

30 Mae'r ddau asiant a gafodd eu cyfwrdd yn aelodau o sefydliad hawliau democrataidd sydd â chefnidir mewn melinau trafod a gwaith seneddol yng Nghymru a gweithiwr cyhoeddus sy'n arbenigo mewn ymgysylltu â'r cyhoedd yn y Senedd.

31 'Adeiladu diwylliant ar gyfer cyd-gynhyrchu'. 2025. Llywodraeth Cymru. www.llyw.cymru/adeiladu-diwylliant-ar-gyfer-cyd-gynhyrchu-html (Chwefror 17, 2026).

'Cynulliad Dinasyddion'. Senedd Cymru.

www.senedd.cymru/sut-rydym-yn-gweithio/datqanoli-20/cynulliad-dinasyddion/ (Chwefror 17, 2026).

'Y Grant ymgysylltu â democratiaeth: canllawiau'. 2025. Llywodraeth Cymru.

www.llyw.cymru/y-grant-ymgysylltu-democratiaeth-canllawiau (Chwefror 17, 2026).

'Natur a Ni - menter genedlaethol ar ddyfodol amgylchedd naturiol Cymru'. 2023. Cyfoeth Naturiol Cymru. www.naturalresources.wales/about-us/what-we-do/our-projects/our-nature-projects/nature-and-us-natur-a-ni-1/?lang=cy (Chwefror 17, 2026).

'Canllawiau statudol ar ddemocratiaeth o fewn prif gynghorau'. 2023. Llywodraeth Cymru.

www.llyw.cymru/canllawiau-statudol-ar-ddemocratiaeth-o-fewn-prif-gynghorau (Chwefror 17, 2026).

'Pecyn Cymorth Arweinwyr Polisi Cenedlaethau'r Dyfodol'. Sylfeini ar gyfer Yfory.

www.foundations-for-tomorrow.thinkific.com/courses/the-future-generations-policy-leader-toolkit (Chwefror 17, 2026).

'Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015: yr hanfodion'. 2025. Llywodraeth Cymru.

www.llyw.cymru/deddf-llesiant-cenedlaethau-r-dyfodol-cymru-2015-yr-hanfodion-html (Chwefror 17, 2026).

ifanc, pobl anabl, grwpiau ethnig leiafrifol). Mae'r grant yn agored i awdurdodau lleol, elusennau a sefydliadau nid-er-elw, gydag eithriadau penodol ar gyfer grwpiau pleidiol-wleidyddol neu ymgyrchoedd cyfathrebu syml.

- ▶ **Unedau Sefydliadol:** Yn y Senedd, mae Tîm Ymgysylltu â Dinasyddion penodol yn cefnogi pwyllgorau seneddol. Mae ei waith yn cynnwys cynnal arolygon cyhoeddus a grwpiau ffocws, a threfnu cyfarfodydd cyhoeddus i gasglu mewnbwn ar ymchwiliadau pwyllgor.
- ▶ **Sefydlodd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 Bum Dull o Weithio** y mae'n rhaid i gyrff cyhoeddus eu dangos wrth wneud penderfyniadau er mwyn profi eu bod yn ystyried yr effaith y gallent ei chael ar bobl sy'n byw eu bywydau yng Nghymru yn y dyfodol yn ogystal ag ar hyn o bryd: un o'r Pum Dull o Weithio yw cynnwys dinasyddion. Hefyd, sefydlodd y Ddeddf Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus ym mhob ardal awdurdod lleol. Mae'r rhain yn bartneriaethau statudol o ddarparwyr gwasanaethau cyhoeddus allweddol sydd â dyletswydd gyfreithiol i wella lesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol eu hardal. Mae'n ofynnol i Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus: ddadansoddi anghenion lesiant lleol; gosod amcanion lesiant; paratoi a chyhoeddi Cynllun Llesiant Lleol pum mlynedd; ac adrodd ar gynnydd bob blwyddyn.

» 2.2 Safbwyntiau rhanddeiliaid ar gyflwr presennol arloesi democrataidd

Nododd cyfweiliadau â rhanddeiliaid gwybodys o gymdeithas sifil a'r Senedd nifer o themâu trawsbynciol ynghylch cyd-destun Cymru.

- ▶ **Darnio a chyfyngiadau ar adnoddau:** Disgrifir arloesi democrataidd fel rhywbeth sy'n digwydd mewn mannau ynysig heb strategaeth genedlaethol gydlynol na llwybr graddio pwrpasol. Mae rhanddeiliaid yn nodi diffyg cyllid canolog, rolau penodol yn y gwasanaeth sifil, a chydlynu strategol, y credir ei fod yn gadael Cymru ar ôl systemau rhyngwladol tebyg.
- ▶ **Ymgynghoriad sefydliadol ond cyfyngedig:** Mae Tîm Ymgysylltu â Dinasyddion y Senedd yn darparu sianel brif ffrwd ar gyfer ymgynghori â'r cyhoedd. Fodd bynnag, adroddir bod y gwaith hwn bron yn gyfan gwbl ymgynghorol, heb unrhyw gyd-gynhyrchu ffurfiol ar adroddiadau nac ymgysylltu cydgynghorol lefel uchel wedi'i integreiddio wrth lunio polisiau. Mae'r pwyllgorau'n cadw rheolaeth lawn dros yr agenda. Tynnodd y cyfweiliadau sylw hefyd at ddealltwriaeth fewnol gyfyngedig o ddulliau cyfranogol uwch.
- ▶ **Bwlch strategol rhwng diwygio etholiadol a chyfranogi:** Dywedir bod y brif drafodaeth wleidyddol yn canolbwyntio ar ddiwygio etholiadol neu gyfansoddiadol (e.e. ehangu'r Senedd, systemau pleidleisio), tra bod cyfranogiad ehangach yn y broses o wneud penderfyniadau yn aml yn cael ei wthio i'r cyrion. Mae canfyddiad bod fframweithiau cyfreithiol presennol (fel Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol neu strategaethau cyfranogiad lleol) yn creu ymdeimlad ffug bod cyfranogiad yn cael sylw cynhwysfawr, ond yn ymarferol, gall y gweithredu fod yn dechnegol ac yn ynysig. Nododd rhanddeiliaid fod y bwriad i ehangu'r Senedd (o 60 i 96 o Aelodau) yn gyfle hollbwysig, untro i wreiddio arferion democrataidd newydd ochr yn ochr â newid strwythurol.

Cam 03: Synthesis Achos Cymharol

Er mwyn darparu sylfaen benodol ac ymarferol ar gyfer gwaith Llywodraeth Cymru, rydym wedi edrych ar bedwar achos gwahanol lle mae ymdrechion wedi cael eu gwneud i wreiddio arferion cyfranogol a chydgynghorol yn y bensaerniaeth lywodraethu barhaol. Cafodd yr achosion hyn eu dewis ar sail tri maen prawf – Yr Alban, Gwlad y Basg, Ostbelgien a Thwsgani:

- ▶ mae pob un yn cynrychioli gwahanol ddulliau a mannau cychwyn tuag at sefydliadu a gwreiddio;
- ▶ roedd pob un wedi cael llwyddiant cymharol ac enw da am ei ymdrechion; ac
- ▶ mae pob un yn ddiwylliannau rhanbarthol penodol sydd wedi'u lleoli o fewn gwladwriaeth genedlaethol ehangach.

Wrth ddatblygu'r crynodebau hyn, roeddem yn dibynnu ar ymchwil academiaidd, dogfennaeth y llywodraeth a'r senedd, gwerthusiadau annibynnol, adroddiadau ymarferwyr, a dadansoddiadau a luniwyd gan sefydliadau rhyngwladol sy'n gweithio ym maes cyfranogiad. Ategwyd hyn gan gyfweiliadau â dau unigolyn allweddol sydd wedi cyfrannu at lunio strategaeth gyfranogi'r Alban, gan roi cipolwg uniongyrchol ar ddatblygu a rhoi eu dull gweithredu ar waith.

Edrychir ar bob astudiaeth achos drwy'r fframwaith Seilwaith Cymdeithasol Democrataidd. Ar gyfer pob enghraifft, rydym yn dechrau drwy amlinellu'r strwythurau llywodraethu craidd a'r dulliau cyfranogol a sefydlwyd, gan roi darlun clir o'r arloesedd ar waith. Yna, rydym yn dadansoddi'r amodau galluogi a hwylusodd ei ddatblygiad, gan archwilio'r prosesau rhyngweithio rhwng ffactorau fel fframweithiau cyfreithiol cefnogol, momentwm gwleidyddol, a naratifau diwylliannol dwfn. Yn olaf, rydym yn adolygu sut mae effaith yr ymdrechion hyn wedi cael ei gwerthuso, gan grynhoi'r canlyniadau a adroddwyd a'r cyfyngiadau a nodwyd wrth asesu eu heffeithiau hirdymor ar lywodraethu a democratiaeth.

Un o gyfyngiadau angenrheidiol y dull hwn yw natur gryno'r crynodebau hyn. Mae pob achos yn cynrychioli hanes dwfn a chymhleth o esblygiad gwleidyddol, cyd-destun cymdeithasol a newid sefydliadol. Mae cyfuno'r profiadau hyn mewn trosolwg byr yn golygu bod angen symleiddio llawer o arlliwiau, heriau penodol, a datblygiadau cronolegol manwl. Nid darparu hanes cynhwysfawr o bob achos yw'r nod, ond defnyddio'r gwersi mwyaf amlwg, yr wybodaeth drosglwyddadwy, a'r heriau cyffredin i lywio ffyrdd strategol o feddwl yng Nghymru.

» 3.1 Achos yn yr Alban

Disgrifiad o'r achos

Mae'r Alban yn cynrychioli ymgais hirsefydlog ac aml-haenog i sefydliadu cyfranogiad y cyhoedd ym mhenderfyniadau'r llywodraeth, gan gyfuno mandadau deddfwriaethol, cydlynu ar lefel genedlaethol, ac arbrofi lleol. Roedd arferion cyfranogol yn rhagflaenu diwygiadau diweddar, a oedd yn deillio o symudiadau cymdeithasol yn y 1960au, ond daethant yn fwy amlwg ac yn fwy trawiadol yn wleidyddol yn dilyn refferendwm annibyniaeth 2014, a ddisgrifiwyd yn eang fel trobwynt ar gyfer ymgysylltu â'r cyhoedd. Yn dilyn y refferendwm, cyflwynwyd cyfres o ddiwygiadau i gyllidebu cyfranogol sefydliadol

a sawl cynulliad dinasyddion a rheithgor dinasyddion. Fodd bynnag, mae'r momentwm wedi arafu yn y blynyddoedd dilynol, gyda datblygiadau democrataidd arloesol yn dioddef o lai o adnoddau ac arweinyddiaeth wleidyddol. Ar hyn o bryd, mae nifer o drefniadau llywodraethu allweddol yn dal i fodoli:³²

- ▶ Ar lefel genedlaethol, cylch gwaith dau dîm yw cyfranogiad yn bennaf: Tîm Cyfranogiad a Chymunedau (PACT) Senedd yr Alban a thîm Llywodraeth Agored Llywodraeth yr Alban. Mae Tîm Cyfranogiad a Chymunedau Senedd yr Alban yn gweithio i wreiddio cyfranogiad y cyhoedd mewn prosesau gwneud penderfyniadau seneddol ac yn cefnogi Aelodau Senedd yr Alban a staff Senedd yr Alban i gyflawni prosesau cyfranogi a datblygu eu galluoedd ymgysylltu. Mae Tîm Llywodraeth Agored Llywodraeth yr Alban yn gweithio'n fewnol gyda Llywodraeth yr Alban, ac mewn partneriaeth â Senedd yr Alban, cyrff cyhoeddus, y trydydd sector, y byd academiaidd a chymdeithas sifil i wneud y llywodraeth yn fwy agored, tryloyw ac atebol. Elfen bwysig o'u rôl yw symud naratifau mewnol a sicrhau ymrwymiad i ffordd fwy cyfranogol o lywodraethu.
- ▶ Ar lefel leol, un o nodweddion allweddol pensaernïaeth llywodraethu cyfranogol yr Alban yw model y Bartneriaeth Cynllunio Cymunedol (CPP). Mae Partneriaethau Cynllunio Cymunedol yn cynnwys cyrff gwasanaethau cyhoeddus, fel cynghorau lleol, yr heddlu a gwasanaethau tân sydd â chylch gwaith penodol i gefnogi dulliau cydweithio ar draws sectorau, cyfranogiad y cyhoedd, a gwella gwasanaethau cyhoeddus. Mae'r Partneriaethau Cynllunio Cymunedol yn ymgorffori llwybr sefydliadol ar gyfer polisi a dylanwadu ar gyfranogiad y cyhoedd drwy raglenni. Galluogwyd y Partneriaethau Cynllunio Cymunedol drwy basio Deddf Grymuso Cymunedau (2015), a oedd yn gorfodi un Bartneriaeth fesul awdurdod lleol. Fodd bynnag, mae effeithiolrwydd y Partneriaethau hyn wedi'i gyfyngu gan nifer o wendidau strwythurol: yn aml nid yw swyddogion sy'n gyfrifol am weithrediadau Partneriaethau Cynllunio Cymunedol yn eistedd yn daclus o fewn hierarchaethau sefydliadol presennol; yn aml nid oes ganddynt awdurdod ffurfiol dros wneud penderfyniadau; mae eu datblygiad wedi bod yn anghyson ac, mewn llawer o achosion, nid oes ganddynt ddigon o adnoddau; mae sgiliau ac arbenigedd y Partneriaethau hyn yn anwastad, gan arwain at ganlyniadau cymysg.³³

Sut y cyflawnwyd hyn (galluogi amodau)

Gellir priodoli llwyddiannau'r Alban tuag at sefydliadu a gwreiddio arloesedd democrataidd i nifer o ffactorau galluogi:

- ▶ **Fframweithiau cyfreithiol:** Atgyfnerthwyd diwygiadau cyfranogiad gan gyfres o gomisiynau ac adolygiadau (diwygio gwasanaethau cyhoeddus yn 2011; democrataeth leol yn 2014), y cymeradwywyd eu hargymhellion gan lywodraeth yr Alban ac awdurdodau lleol. Daeth rhagor o fomentwm o'r canlynol:

32 Mae'r astudiaeth achos hon yn defnyddio'r ffynonellau canlynol:

- 'Progress to October 2023'. 2025. www.gov.scot/publications/open-government-action-plan-2021-to-2025-participation-commitment/pages/progress-to-october-2023/ (Chwefror 17, 2026).
- Senedd yr Alban, Tîm Cyfranogiad a Chymunedau. 2025. Adroddiad Blynyddol PACT 2024–25. Llywodraeth yr Alban.
- Tîm, Ymgysylltu Digidol. 2024. 'Meet the Open Government Team'. Participation. www.blogs.gov.scot/participation/2024/10/02/meet-the-open-government-team/ (Chwefror 17, 2026).
- Llywodraeth yr Alban. 2016. Deddf Grymuso Cymunedau (yr Alban) 2015. Part 2 Community Planning: Canllaw Plain English. Caeredin: Llywodraeth yr Alban.
- Llywodraeth yr Alban. 2025. Public participation in policymaking: exploring and understanding impact. Ionawr 2025.

33 Escobar, Oliver. 2022. 'Between Radical Aspirations and Pragmatic Challenges: institutionalising Participatory Governance in Scotland'. Critical Policy Studies 16(2): 146–61. doi:10.1080/19460171.2021.1993290.

- Fe wnaeth Deddf Grymuso Cymunedau (2015) baratoi'r ffordd ar gyfer sefydliadu llawer o arferion cyfranogol, gan gynnwys galluogi grwpiau cymunedol i ofyn am newidiadau i wasanaethau cyhoeddus, a galluogi Gweinidogion i'w gwneud yn ofynnol i awdurdodau'r Alban hwyluso cyfranogiad aelodau o'r cyhoedd mewn materion o awdurdod, gan gynnwys cyllidebau.
 - Y Comisiwn ar Ddiwygio Seneddol (2016-17), gan arwain at dîm sy'n canolbwyntio ar arloesi digidol a chydgynghorol, a threfnu chwe phanel o bobl hyd yma, a oedd yn sail i sefydliadu a gafodd ei ffurfio yn 2025 ac a ddisgwyliar ar gyfer y tymor seneddol nesaf.
 - Cytundeb rhwng llywodraeth genedlaethol a lleol i neilltuo o leiaf 1% o gyllidebau i gyllidebu cyfranogol (o 2018 ymlaen).
 - Cynllun Gweithredu Llywodraeth Agored yr Alban (2021-2025) a Fframwaith Cyfranogi cenedlaethol sy'n arwain arferion gorau.
- **Naratifau a momentwm gwleidyddol:** Roedd refferendwm yr Alban yn drobwynt ar gyfer diwygio cyfranogol. Yn y cyfnod yn arwain at refferendwm annibyniaeth 2014, cafodd yr Alban drafodaeth gyhoeddus barhaus o ansawdd uchel am ei dyfodol cyfansoddiadol. Roedd hyn yn creu egni democrataidd mewn meysydd cyhoeddus, a gefnogwyd yn gyhoeddus gan wleidyddion amlwg, ac a helpodd i yrru'r Ddeddf Grymuso Cymunedau, twf mewn cyllidebu cyfranogol a diddordeb cyffredinol mewn democratiaeth gydgynghorol.

Sut cafodd yr effaith ei gwerthuso

Mae asesu effaith yn yr Alban wedi dibynnu'n bennaf ar y canlynol:

- archwiliadau, comisiynau ac adolygiadau swyddogol;
- arolygon o agweddau, yn enwedig o ran ymddiriedaeth mewn llywodraeth a sefydliadau
- dangosyddion prosesau, megis mabwysiadu cyllidebu cyfranogol neu barhau i ddefnyddio mecanweithiau cyfranogol.

Mae'r effeithiau a gofnodwyd yn cynnwys:

- bod yn fwy agored yn wleidyddol i brosesau cyfranogol
- dylanwadu ar brosesau ymgysylltu a arweinir gan y llywodraeth yn y dyfodol.

Rhywfaint o dystiolaeth o ddylanwad ar bolisi, er yn aml yn anuniongyrchol ac wedi'i gyfyngu drwy ddolenni adborth yn hytrach na chysylltiadau achosol clir. Fodd bynnag, mae'r cyfyngiadau'n sylweddol:

- mae'r dystiolaeth ar ganlyniadau cymdeithasol (e.e. tegwch, gwelliannau i wasanaethau) yn gymysg neu'n aneglur
- mae priodoli yn parhau'n anodd mewn systemau llywodraethu cymhleth, aml-lefel.

Yn gyffredinol, dangosodd yr Alban gynnydd clir tuag at brif ffyrddio cyfranogaeth gyhoeddus yn ystod cyfnod o ymrwymiad sefydliadol a gwleidyddol parhaus. Fodd bynnag, yn absenoldeb cefnogaeth ac adnoddau strategol cyson, mae prosesau cyfranogol a chydgynghorol wedi mynd yn anwastad ac yn dameidiog. Mae'r agenda hon yn dal i adfer ar ôl y tarfu a achoswyd gan COVID-19, a bydd yr etholiadau sydd ar y gweill yn penderfynu a fydd ymdrechion i adfywio mentrau cyfranogol neu leihau eu rôl ymhellach. Mae'r achos hefyd yn tynnu sylw at yr anhawster o fesur effeithiau democrataidd dyfnach.

» 3.2 Achos yng Ngwlad y Basg

Disgrifiad o'r achos

Mae Gwlad y Basg yn cynrychioli achos unigryw o sefydliadu dulliau arloesi democrataidd yn sgil degawdau o gydweithio aml-gyfranogwr o fewn a rhwng sefydliadau cyhoeddus, preifat a rhai sy'n cael eu harwain gan ddinasyddion sydd wedi'u hangori mewn traddodiad cryf o symudiad cydweithredol gyda sylfeini mewn traddodiad cymunedol o ddatblygu economaidd cyfranogol. Wedi'i nodweddu gan gyd-greu, arbrofi a phartneriaethau â chymdeithas sifil ac arbenigedd llywodraethu allanol, mae llywodraeth Gwlad y Basg, ynghyd â'i chymheiriaid taleithiol a bwrdeistrefol wedi cymryd rhan mewn llawer o raglenni peilot i sefydliadu cyfranogiad gan ddinasyddion, cymdeithas sifil a busnesau. Mae'r rhain yn cynnwys y canlynol, ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:³⁴

- ▶ mae Llywodraeth Gwlad y Basg wedi creu iLab, labordy arloesi cyhoeddus ar gyfranogiad dinasyddion, a oedd hefyd yn dadansoddi effaith cyfranogiad dinasyddion ar y strwythur gweinyddu mewnol (2018 – 2020)
- ▶ nod Open Eskola Llywodraeth Gwlad y Basg oedd gweithredu ysgol agored i ddinasyddion fel man cyfarfod a dysgu i hyrwyddo dinasyddion mwy gweithredol mewn materion cyhoeddus (2018 – 2020)
- ▶ mae gan Dalaith Gipuzkoa Gyfarwyddiaeth Gyffredinol dros Gyfranogiad Dinasyddion, sydd â'r rôl o gydlynu a hyrwyddo arferion cyfranogol ar draws y dalaith. Mae'r Gyfarwyddiaeth yn gyfrifol am weithredu'r "Rhaglen Cyfranogiad Dinasyddion Taleithiol"
- ▶ ers 2016, mae Talaith Gipuzkoa wedi bod yn stiwardio rhaglen arloesi sy'n canolbwyntio ar drafod. Enw'r rhaglen Etorkizuna Eraikiz (Adeiladu ein Dyfodol), ac mae'r rhaglen arbrofi a chyd-greu yn cysylltu awdurdodau cyhoeddus â 900 o sefydliadau, 50,000 o ddinasyddion.
- ▶ penododd Dinas Tolosa swyddogion cyfranogol i fod yn gyfrifol am gyfranogaeth ar lefel dinas ac sy'n cydlynu â'r lefel Daleithiol.

Mae rhai o'r strwythurau a'r datblygiadau arloesol hyn yn parhau, ond i eraill, nid yw eu statws presennol yn glir ar sail y llenyddiaeth a'r chwiliadau ar y rhyngwyd.

34 Mae'r astudiaeth achos hon yn defnyddio'r ffynonellau canlynol:

- Barandiaran, Xabier, María José Canel, a Geert Bouckaert, gol. 2023. Building Collaborative Governance in Times of Uncertainty: Pracademic Lessons from the Basque Gipuzkoa Province. Gwasg Prifysgol Leuven. doi:10.11116/9789461665058.
- 'Home – Etorkizuna Eraikiz – Gipuzkoa'. Etorkizuna Eraikiz. www.etorkizunaeraikiz.eus/eu/ (Chwefror 17, 2026).
- OECD. 2024. 'Promoting Deliberative Democracy in the Basque Country in Spain: Lessons from the Tolosa Citizens' Assembly'. *OECD Public Governance Reviews*. doi:10.1787/544f7514-en.
- 'OPEN ESKOLA Development and Strengthening of Citizenship. (ESPV0003) | Commitment from Basque-Country-Spain'. *Open Government Partnership*. www.opengovpartnership.org/members/basque-country-spain/commitments/ESPV0003/ (Chwefror 17, 2026).
- Pagola, Jon. 2024. 'From Auzolan to Cooperativism (and Vice Versa): A Very Basque Way of Showing Ourselves to the World'. www.basqueculture.eus/en/stories (Chwefror 17, 2026).

Sut y cyflawnwyd hyn (galluogi amodau)

Roedd sawl ffactor yn galluogi sefydliadau cyhoeddus yng Ngwlad y Basg i gyrraedd lefel o gydweithio a chyfranogiad democrataidd ymhlith sefydliadau cymdeithas sifil a dinasyddion:

- ▶ **Naratifau diwylliannol:** Mae naratifau diwylliannol sy'n ymwneud â gwaith cymunedol cydweithredol yn gysylltiedig â thrawsnewid economaidd Gwlad y Basg ac yn chwarae rhan bwysig yn y gwaith o gyfreithloni cydweithio mewn llywodraeth. Yng ngwlad y Basg, mae'r cysyniad o "Auzolan" – gwaith cymunedol cydweithredol (OECD, 2024) – wedi'i wreiddio'n ddwfn yn y gwead diwylliannol a chymdeithasol. Mae'r cysyniad yn awgrymu uno ag eraill i wneud yr hyn na allwch ei wneud eich hun (Basque.eus, 2026). Gall enghreifftiau o Auzolan gynnwys baseris, trefniant cymunedol teuluoedd mewn ffermydd, cwmnïau cydweithredol diwydiannol, ac *ikastolas*, ysgolion cydweithredol sy'n defnyddio addysgeg Basgeg gyda chyfranogiad uniongyrchol rhieni.
- ▶ **Strategaethau a fframweithiau polisi'r llywodraeth:** Mae cynlluniau a strategaethau swyddogol yn cyfeirio at gysyniad a thraddodiadau hanesyddol Auzolan ac yn ceisio ffurfioli naratifau ar gydweithrediad aml-gyfranogwr a mathau cyfranogol o lywodraethu (gweler *Collaborative Governance Framework for the Basque Country*, 2025). Mae'r strategaethau hyn yn rhoi dilysrwydd i weledigaethau ar gyfer cyfranogiad democrataidd ac yn galluogi mandad, statudau cyfreithiol a chyllidebau ac adnoddau i gael eu dyrannu at ddibenion cyfranogiad democrataidd.
- ▶ **Fframweithiau cyfreithiol:** Mae gwaith cymunedol cydweithredol wedi cael ei godeiddio'n fframweithiau cyfreithiol, gan alluogi rhagor o atebolrwydd a chyllid ar gyfer ymdrechion cyfranogol. Mae enghreifftiau o statudau cyfreithiol yn cynnwys:
 - Talaith Gipuzkoa - Deddf Daleithiol 5/2018 ar Gyfranogiad Dinasyddion: prosesau cyfranogol, yn hyrwyddo ymgysylltiad cyhoeddus, ac yn rhoi sail ar gyfer prosesau ystyriol.
 - "Decrees 1/2017 on the Interinstitutional Centre for Citizen Participation, 25/2017 on the Social Council for Citizen Participation, and R- 3/2011 on the registration in the Provincial Register of Citizen Entities for Participation further institutionalise these practices by establishing structures for coordination, support, and evaluation (Cyngor Taleithiol Gipuzkoa, 2017[4]; 2017[5]; 2011[6]).
 - Cyngor Dinas Tolosa - yn cynnwys sail gyfreithiol ar gyfer loteriau dinesig, y mandad a darpariaethau i sicrhau cynhwysiant.
- ▶ **Partneriaethau ag arbenigedd allanol:** Dim ond drwy bartneriaethau ag arbenigedd allanol y mae llawer o'r strwythurau, y cynlluniau peilot a'r cerfluniau cyfreithiol a ddisgrifir uchod wedi bod yn bosibl. Mae'n bwysig tynnu sylw at ddwy bartneriaeth:
 - Ers 2014, mae Gwlad y Basg, a rhai o'i chymheiriaid taleithiol a threfol, wedi gweithio gyda [Phartneriaeth Llywodraeth Agored](#) i lunio cynlluniau gweithredu 4 blynedd olynol gyda'r nod o sicrhau mwy o onestrwydd a deialog mewn sefydliadau cyhoeddus.
 - Mae Arantzazulab yn labordy arloesi democrataidd. Bellach o dan fframwaith Etorkizuna Eraiki fel canolfan gyfeirio, mae'r labordy'n sefydliad dielw, amhleidiol a sefydlwyd gyda chefnogaeth Sefydliadau Basgaidd allweddol, gan gynnwys amrywiol lywodraethau taleithiol, sefydliadau a chwmni cydweithredol Mondragon. Ers 2022, mae Arantzazulab wedi helpu i gyflwyno dau gynulliad dinasyddion (Talaith Gipuzkoa a Dinas Tolosa), ac ar hyn o bryd mae'n cyd-ddylunio cynlluniau ar gyfer cynulladau dinasyddion parhaol ar draws gwahanol lefelau o lywodraeth, ac mae wedi cydweithio â chyfranogwyr lleol a rhyngwladol sy'n hyrwyddo democrataeth a llywodraethu cydweithredol. Mae cael cydweithrediad pwrpasol â gofod ffisegol wedi cefnogi'r gwaith o gyfundrefnu datblygiadau democrataidd arloesol yng Ngwlad y Basg.

Sut cafodd yr effaith ei gwerthuso

Er bod rhaglenni a chamau gweithredu a gyflwynwyd fel rhan o gynlluniau gweithredu Partneriaeth Llywodraeth Agored wedi cael eu gwerthuso, ac ystyried cyfyngiadau ymchwil presennol, nid ydym wedi gallu canfod sut y cawsant eu gwerthuso a chan bwy.

» 3.3 Ostbelgien case

Disgrifiad o'r achos

Mae model Ostbelgien yn feincnod a gydnabyddir yn fyd-eang ar gyfer sefydliadu trafodaethau dinasyddion yn strwythurol ac yn barhaol mewn democratiaeth seneddol. Fe'i sefydlwyd yn 2019 yng nghymuned Almaeneg Gwlad Belg (poblogaeth o ~80,000), ac mae'n ymgorffori ystyriaeth barhaus dinasyddion yn uniongyrchol yn y broses ddeddfwriaethol drwy system dair rhan, gan symud yn bendant y tu hwnt i arbrofion ad-hoc tymor byr.³⁵

Mae'r model yn gweithredu drwy dair elfen graidd gyda phrosesau llywodraethu clir:

- ▶ Cyngor Dinasyddion parhaol o 24 o ddinasyddion wedi'u dewis ar hap sy'n gwasanaethu am gyfnodau o 18 mis ar amseroedd gwahanol. Ei fandad ffurfiol yw gosod yr agenda (gan gychwyn pynciau i'w hystyried) a goruchwyllo'r ymateb gwleidyddol i argymhellion.
- ▶ Cynulladau Dinasyddion Pwnc-benodol o 25-50 o ddinasyddion a ddewiswyd ar hap, sy'n trafod dros nifer o fisoedd er mwyn datblygu cynigion polisi manwl ar bynciau a bennir gan y Cyngor.
- ▶ Ysgrifenyddiaeth ymroddedig o swyddogion llawn amser sy'n gyfrifol am brosesau gweinyddu diduedd, recriwtio i'r loteri ddinesig, a hwyluso prosesau.

Mae'r system yn cael ei hariannu gan gyllideb seneddol benodedig a chafodd ei ffurfioli gan archddyfarniad seneddol unfrydol yn 2019, gan roi'r un statws cyfreithiol iddi ag unrhyw broses llywodraethol sylfaenol arall.

35 Mae'r astudiaeth achos hon yn defnyddio'r ffynonellau canlynol:

- Dejaeghere, Yves, Anna Rankamp, a Dominik Hierlemann. 2022. Shortcut 7: The Ostbelgien Model – Institutionalising Deliberative Democracy. Bertelsmann Stiftung.
- OECD. 2021. 'Eight Ways to Institutionalise Deliberative Democracy'. OECD Public Governance Policy Papers. doi:10.1787/4fcf1da5-en.
- Parlament der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens, gol. 2024. Bürgerdialog in Ostbelgien: Übersicht Der Prozessoptimierungen in Der Legislaturperiode 2019 – 2024. Eupen: Parlament der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens.
- Parlament der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens., gol. 2025. Der permanente Bürgerdialog in der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens: Auswertung (2019-2024). Eupen: Parlament der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens.
- 'Permanent Sortition in Eupen, Belgium'. 2019. Participedia. www.participedia.net/case/permanent-sortition-in-belgiumongoing (Chwefror 17, 2026).
- Velghe, Pieter, Jehan Bottin, Christoph Niessen, Rebecca Gebauer, Ann-Mireille Sautter, a Min Reuchamps. 2025. 'The Ostbelgien Model: Five Years On'. Deliberative Democracy Digest. www.publicdeliberation.net/the-ostbelgien-model-five-years-on/ (Chwefror 17, 2026).

Sut y cyflawnwyd hyn (galluogi amodau)

Roedd y broses o greu a sicrhau gwytnwch y model yn llwyddiannus yn deillio o nifer o amodau galluogi allweddol:

- ▶ **Ymrwymiad a Mandadau Gwleidyddol:** Dechreuwyd y model yn dilyn trafodaeth untro lwyddiannus â dinasyddion ar bolisi plentyndod cynnar yn 2017, a oedd yn creu consensws trawsbleidiol ar yr angen am gyfranogiad dyfnach. Yna, cydweithiodd y Senedd â llwyfan G1000 i gynnull grŵp rhyngwladol o arbenigwyr democratiaeth gydgynghorol. Cafodd yr arbenigwyr hyn eu briffio ar gyd-destun penodol y gymuned a chyfarfod â'r holl arweinwyr gwleidyddol cyn llunio model a oedd yn cyfuno arferion gorau byd-eang â realiti gwleidyddol lleol.
- ▶ **Fframwaith Cyfreithiol Cefnogol:** Yr hyn a oedd yn hanfodol i'w sefydlogrwydd oedd ffurfioli'r model drwy archddyfarniad seneddol unfrydol. Roedd hyn yn darparu sylfaen gyfreithiol sefydlog, sy'n cyfateb i brosesau llywodraethol craidd eraill, gan sicrhau parhad sefydliadol yn annibynnol ar gylchoedd gwleidyddol.
- ▶ **Capasiti a Galluoedd Gweinyddol:** Dyrannodd y Senedd gyllid diogel dros nifer o flynyddoedd (£140,000 y flwyddyn i ddechrau), gan ynysu'r broses rhag amrywiadau cyllidebol. Roedd sefydlu Ysgrifenyddiaeth annibynnol a phroffesiynol yn sicrhau trylwyrdd methodolegol, parhad gweinyddol a diduedrwydd.
- ▶ **Mandadau a Dolenni Adborth Parod:** Mae dyluniad y model yn cynnwys mecanweithiau sy'n mynnu ymatebion gwleidyddol. Mae'n ofynnol yn ôl y gyfraith i'r Senedd drafod argymhellion y Cynulliad a chyfiawnhau ei weithredoedd yn gyhoeddus. Ar ben hynny, mae'r Cyngor Dinasyddion parhaol wedi symud yn rhagweithiol y tu hwnt i'w fandad diweddar ysgrifenedig ffurfiol i ddechrau cyfarfodydd anffurfiol rheolaidd gyda gweinidogion, a mynd i gyfarfodydd pwyllgor, gan feithrin deialog uniongyrchol a goruchwyllo'r gwaith gweithredu.

Sut cafodd yr effaith ei gwerthuso

Amlygodd gwerthusiad gan ymchwilyr ym Mhrifysgol Gatholig Louvain (UCL), a ddadansoddodd y tri chynulliad dinasyddion cyntaf (2020 – 2022), gryfderau a her feirniadol:

- ▶ **Sefydlogrwydd ac Ansawdd Cydgynghorol:** Cadarnhaodd y gwerthusiad fod y sylfaen gyfreithiol sefydlog a'r strwythurau parhaol yn darparu sefydlogrwydd, parhad a dilysrwydd sefydliadol hanfodol. Canfuwyd bod ansawdd y ddadl gydgynghorol yn uchel, gan nodi bod angen cydbwysedd wrth ddewis pwnc rhwng diddordebau dinasyddion, addasrwydd y pwnc i'w drafod, a mandad gwleidyddol y sefydliadau cyfrifol.
- ▶ **Bwlch Critigol mewn Gweithredu ac Atebolrwydd:** Nododd yr ymchwilyr mai'r cam gweithredu oedd elfen wannaf y model. Daethant i'r casgliad bod diffyg mecanweithiau monitro cyhoeddus cadarn i olrhain yn wrthrychol y broses o fabwysiadu argymhellion. Y tu hwnt i sicrwydd gwleidyddol, mae olrhain tryloyw o'r fath yn hanfodol er mwyn sicrhau atebolrwydd gwleidyddol ac atal y broses rhag cael ei hystyried yn un symbolaidd yn unig. Mae'r system bresennol yn dibynnu'n drwm ar oruchwyliaeth ragweithiol ond anffurfiol y Cyngor Dinasyddion, yn hytrach nag ar adroddiadau ffurfiol a thryloyw.

» 3.4 Achos Twsgani

Disgrifiad o'r achos

Yn 2007, creodd rhanbarth Twsgani yn yr Eidal yr “Awdurdod ar gyfer Hyrwyddo Cyfranogiad” (APP): corff annibynnol sy'n gyfrifol am hyrwyddo diwylliant cyfranogol. Wedi'i sefydlu gan y gyfraith, mae'r APP yn cael tua €750,000 y flwyddyn. Mae ei brif waith yn cynnwys detholiad blynyddol o brosiectau cyfranogol lleol a rhanbarthol, a gynigir gan fwrdeistrefi Twsgani a mudiadau cymdeithas sifil rhanbarthol. Mae'r prosiectau hyn yn amrywio o ran cwrpas, mater neu bwnc, yn ogystal â dulliau o bwysu a mesur, gwneud penderfyniadau a rhyngweithio â'r cyhoedd. Mae'r APP hefyd yn hyrwyddo Dadleuon Cyhoeddus (a ysbrydolwyd gan fodel Ffrainc o débat public a'r Commission Nationale pour le Débat Publique) ar weithiau cyhoeddus mawr yn y diriogaeth ranbarthol. Mae Dadleuon Cyhoeddus yn orfodol ar brosiectau cyhoeddus sy'n werth dros 50 miliwn ewro ond gellir eu rhoi ar waith hefyd ar gyfer gwaith llai os bydd partïon eraill yn gofyn amdanynt a bod yr APP yn eu cymeradwyo.³⁶

Sut y cyflawnwyd hyn (galluogi amodau)

Roedd y broses o greu a sicrhau gwytnwch y model yn llwyddiannus yn deillio o nifer o amodau galluogi allweddol:

- ▶ **Ymrwymiad a Mandadau Gwleidyddol:** Roedd gan Dysgani hanes cryf o weithredu gwleidyddol ac arbrofion cyfranogol ar lefel leol, a oedd yn darparu tir ffrwythlon ar gyfer sefydliadu. Dechreuodd yr ymgyrch wleidyddol gychwynnol gyda'r Llywodraethwr Claudio Martini, a gafodd ei ysbrydoli gan fforymau byd-eang. Er bod ei olynydd yn amheus i ddechrau, cafodd y polisi gefnogaeth ddwybleidiol yn y pen draw, gan arwain at y gyfraith barhaol.
- ▶ **Fframwaith Cyfreithiol Cefnogol:** Mae'r polisi wedi'i angori yng Nghyfraith 69/2007 (y gyfraith arloesol gyda chymal machlud) a'i olynydd parhaol, Cyfraith 46/2013. Mae'r cyfreithiau hyn yn mynnu bod democratiaeth gyfranogol yn cael ei hintegreiddio i lywodraethu. Yn hollbwysig, cafodd y gyfraith ei hun ei chreu drwy broses gyfranogol ddwy flynedd (2005-2007), gan ymgysylltu â'r cyhoedd, cyrff anllwyodraethol a llywodraethau lleol, a arweiniodd at berchnogaeth a dilysrwydd o'r cychwyn cyntaf.
- ▶ **Capasiti a Galluoedd Gweinyddol:** Roedd sefydlu'r Awdurdod annibynnol ar gyfer Hyrwyddo Cyfranogiad (APP) wedi creu system lywodraethu ganolog gyda chapasiti gweinyddol penodol. Mae'r APP yn cael tua €750,000 y flwyddyn i ddewis ac ariannu prosiectau cyfranogol ac i reoli Dadleuon Cyhoeddus ar waith cyhoeddus mawr. Mae'r strwythur parhaol hwn, sydd â digon o adnoddau, yn golygu bod modd rhoi'r polisi ar waith yn gyson. Roedd dod yn fodel cyfeirio yn yr Eidal ac Ewrop yn cynyddu ei gyfreithlondeb gwleidyddol a'i gwydnwch ymhellach.

36 Mae'r astudiaeth achos hon yn defnyddio'r ffynonellau canlynol:

- Lewanski, Rodolfo. 2013. 'Institutionalising Deliberative Democracy: The "Tuscany Laboratory"'. *Journal of Deliberative Democracy* 9(1). doi:10.16997/jdd.155.
- 'The Tuscany Regional Participation Policy, Italy'. 2019. *Participedia*. www.participedia.net/method/the-tuscany-regional-participation-policy-italy (Chwefror 17, 2026).

» 3.5 Mewnwelediadau o'r astudiaethau achos

Amlygodd yr astudiaethau achos sawl mewnwelediad allweddol ar gyfer cyd-destun Cymru:

- ▶ Roedd yr amodau ar gyfer prif ffrydio cyfranogiad a ddisgrifiwyd yn Adran 1.2 yn bresennol mewn cyfuniadau amrywiol ym mhob un o'r astudiaethau achos. Fodd bynnag, ni chafodd pob amod lwyddiant ar ei ben ei hun; yn hytrach cyflawnwyd llwyddiannau cyfranogol drwy ryngweithio a phresenoldeb nifer o amodau yn gweithio gyda'i gilydd.
- ▶ Dangosodd profiadau'r Alban, Gwlad y Basg a Thwsgani rôl bwysig ymgyrchu gwleidyddol ac arbrofion cyfranogol cyn ffurfioli drwy fframweithiau cyfreithiol. Roedd arbrofion ar lawr gwlad yn brawf o gysyniadau tra bod ymgyrchu gwleidyddol yn gwrthio cysyniadau democratiaeth gydgynghorol a chyfranogol i rai dyls ar gyfer y rhai sy'n gwneud penderfyniadau.
- ▶ Roedd achos yr Alban a Gwlad y Basg yn tynnu sylw at rôl bwysig naratifau diwylliannol i adeiladu momentwm gwleidyddol a mandadu yn y pen draw, ac yna ffurfioli drwy'r gyfraith. Yn y ddau gyd-destun, roedd cyfranogiad wedi'i wreiddio mewn naratifau ehangach am hunaniaeth genedlaethol a diwylliannol ac adnewyddu democrataidd, a gafodd eu ffurfioli wedyn drwy ddeddfwriaeth.
- ▶ Yn Ostbelgien a Thwsgani, trodd cefnogaeth wleidyddol gref yn fwy uniongyrchol at sefydliadu cyfreithiol, gyda chymeradwyaeth wleidyddol yn ffactor galluogi allweddol ar gyfer ymgorffori mecanweithiau cyfranogol mewn trefniadau llywodraethu ffurfiol.
- ▶ Mae achosion yr Alban a Gwlad y Basg yn dangos, er bod cyllid penodol yn gallu darparu adnoddau ar gyfer cynulladau dinasgyddion, prosesau cyllidebu cyfranogol a datblygiadau democrataidd eraill, nid yw adnoddau ariannol ar eu pen eu hunain yn ddigon i warantu effeithiolrwydd nac ansawdd. Mae prosesau cyfranogol a chydgynghorol o ansawdd uchel yn gofyn am arbenigedd a hyfforddiant arbenigol mewn sgiliau hwyluso, dylunio prosesau a chapasiti gwerthuso ymysg eraill. Rhaid i gyllid gael ei ategu gan ddulliau meithrin galluedd priodol (drwy ddyluniad sefydliadol), a meithrin gallu (arweinyddiaeth, sgiliau a meddylfryd cyfranogol a chydgynghorol) ar draws lefelau llywodraeth i sicrhau dilysrwydd, cynhwysiant ac effaith ystyrlon.
- ▶ Ar draws yr achosion a archwiliwyd, mae heriau nodedig o ran nodi gwerthusiadau cadarn o effeithiau systemig ehangach prosesau democrataidd cyfranogol a chydgynghorol. Dim ond un achos (Ostbelgien) oedd yn cynnwys tîm ymchwil allanol annibynnol a oedd yn gyfrifol am werthuso canlyniadau, gan gyfyngu ar argaeledd tystiolaeth gymharol ar effeithiau democrataidd, polisi a sefydliadol hirdymor.

Cam 04: Mapio tystiolaeth o effaith

Ar draws y llenyddiaeth academiaidd a chymhwysol, ceir cytundeb cyffredinol bod effaith cyfranogiad y cyhoedd yn un aml-ddimensiwn ac yn digwydd ar draws sawl lefel o'r system ddemocrataidd. Yn hytrach na bod yn ddarostyngedig i'r cwestiwn a yw argymhellion yn arwain yn uniongyrchol at newid polisi, ceir ar ddeall bod effaith yn cwmpasu set ehangach o effeithiau, gan gynnwys newidiadau mewn dadl gyhoeddus, newidiadau mewn diwylliannau sefydliadol ac ymddygiad gweinyddol, a'r gwahanol ganlyniadau gwybyddol, agweddol a dinesig a brofir gan ddinasyddion sy'n cymryd rhan.

» 4.1 Meysydd effaith sy'n cael eu gwerthuso'n gyffredin

O lenyddiaeth, gallwn weld bod pedwar maes eang o effaith yn ailymddangos mewn dadansoddiadau o brosesau cyfranogol a chydgynghorol:³⁷

Yn gyntaf, mae ymchwil yn archwilio **effeithiau ar bolisïau a phenderfyniadau**, gan gynnwys effeithiau pennu agenda, dylanwad ar flaenoriaethau strategol, ymgorffori argymhellion, ac addasiadau wrth weithredu polisïau neu ddysgu sefydliadol. Er ei bod yn bosibl newid polisi uniongyrchol, ystyrir yn gyffredinol bod hyn yn anodd ei briodoli a dim ond un rhan o glwstwr ehangach o effaith.

Yn ail, mae gwerthusiadau'n ystyried **effeithiau ar gyfranogwyr**, gan gyfranogwyr eu hunain – fel newidiadau mewn gwybodaeth, hyder, ymddiriedaeth, neu asiantaeth ddinesig – i lunwyr polisïau a gweision sifil, a allai ddatblygu gwell dealltwriaeth o flaenoriaethau cyhoeddus neu fabwysiadu ffyrdd newydd o ymgysylltu â thystiolaeth. Mae effeithiau ar y cyhoedd yn gyffredinol, gan gynnwys newidiadau mewn ymwybyddiaeth, canfyddiadau dilyswydd, neu ddisgwrs, hefyd yn cael eu nodi'n gyffredin. Mae'r effeithiau hyn ar lefel cyfranogwyr yn aml yn rhyngddibynnol ac yn chwarae rhan bwysig mewn sicrhau newid diwylliannol tymor hwy.

Yn drydydd, mae astudiaethau'n dogfennu **effeithiau ar sefydliadau a systemau**, gan gynnwys newidiadau mewn normau gweinyddol, arferion polisi, arferion arwain, ac i ba raddau y mae llywodraethu cyfranogol yn cael ei wreiddio yn hytrach nag yn rhywbeth ysbeidiol. Mae'r llenyddiaeth hon yn pwysleisio gwerth trin cyfranogiad fel rhan o system llunio polisïau ehangach, yn hytrach nag fel ymyriad annibynnol.

Yn olaf, mae ymchwil yn tynnu sylw at **effeithiau ar ganlyniadau democrataidd a chymdeithasol ehangach**, fel mwy o dryloywder, ymddiriedaeth gryfach, llai o bolareiddio, gwell dealltwriaeth ymysg y cyhoedd o brosesau llunio polisïau, a lle bo hynny'n berthnasol-cyfraniadau at amcanion cymdeithasol neu amgylcheddol.

37 Geissel, Brigitte, ac Ank Michels. 2023. 'Conclusion: Democratic Innovations and Impact: Reflections and an Agenda for the Future'. In *The Impacts of Democratic Innovations*, eds Vincent Jacquet, Ramon van der Does, a Matt Ryan. ECPR Press, 285–97.

» 4.2 Sut cafodd yr effaith ei gwerthuso

Ac ystyried natur amlddimensiwn effeithiau, mae gwerthusiadau'n defnyddio amrywiaeth o ddulliau methodolegol. Mae'r dulliau isod yn dangos strategaethau cyffredin a ddefnyddir mewn ymchwil ac ymarfer academaidd; nid ydynt yn hollgynhwysfawr ond maent yn dangos y mathau o dystiolaeth a ddefnyddir fel arfer i asesu gwahanol haenau o effaith.³⁸

Mae **effeithiau ar bolisi a gwneud penderfyniadau** yn aml yn cael eu harchwilio drwy ddadansoddi dogfennau a dilyn polisiau, er enghraifft drwy gysylltu argymhellion y cynulliad â phenderfyniadau dilynol, dogfennau polisi, datganiadau cyhoeddus, neu arferion gweithredu.

Gellir archwilio'r **effeithiau ar gyfranogwyr** – gan gynnwys llunwyr polisiau, gweision sifil, ac weithiau'r cyhoedd yn ehangach – drwy arolygon a mesurau ymddygiad. Mae'r dulliau hyn yn caniatáu i werthuswyr gofnodi newidiadau mewn gwybodaeth, hyder, ymddiriedaeth, ymgysylltiad dinesig, neu agweddau tuag at sefydliadau a phrosesau democrataidd.

Asesir yr **effeithiau ar sefydliadau a systemau** yn aml drwy gyfweiliadau a dulliau ethnograffig, sy'n helpu i ddatgelu newidiadau diwylliannol a gweithdrefnol mewn sefydliadau. Gall hyn gynnwys arferion gweinyddol newydd, perthnasoedd rhyngadrannol wedi'u newid, neu normaleiddio arferion cyfranogol o fewn strwythurau llunio polisiau.

Gellir ymchwilio i'r **effeithiau ar ganlyniadau democrataidd a chymdeithasol ehangach** gan ddefnyddio dulliau dadansoddi cyfryngau a chyfryngau cymdeithasol, dadansoddi disgwrs, ac olrhain barn y cyhoedd. Mae'r technegau hyn yn helpu i nodi newidiadau mewn trafodaethau cyhoeddus, gwelededd, cyfreithlondeb, neu ddealltwriaeth ddemocrataidd ehangach sy'n gysylltiedig â phrosesau cyfranogol a chydgynghorol.

Mae'n bwysig cydnabod ei bod yn anodd gwerthuso effaith. Fel y noda adroddiad Llywodraeth yr Alban "Public participation in policymaking: exploring and understanding impact" notes, "It's bloody difficult."³⁹ Ac eto, mae'r un adroddiad hefyd yn pwysleisio pam mae'r gwaith hwn yn bwysig. Fel y dadleua:

*"Whilst the challenge of charting, investigating and better understanding the ways that public participation processes impact on policy decision-making is not to be underestimated, stakeholder reflections and academic literature also clearly detail the risks associated with not resourcing this work. Public participation processes which are poorly designed and lacking in real pathways to impact... contribute towards further erosion of trust in public administrations and their political representatives as well as weakening the relationships between institutions and the citizens they serve."*⁴⁰

Gyda'i gilydd, mae'r mewnwelediadau hyn yn pwysleisio pwynt pwysig: er bod gwerthuso effaith yn gymhleth, mae methu gwneud hynny yn arwain at ei risgiau democrataidd ei hun. Heb roi sylw systematig i effaith, gall prosesau cyfranogol a chydgynghorol aros yn symbolaidd, methu creu dulliau dysgu, neu danseilio ymddiriedaeth yn anfwriadol.

38 Demski, Christina, a Stuart Capstick. 2022. Impact Evaluation Framework for Climate Assemblies. KNOCA. www.knoca.eu/app/uploads/2022/11/Impact-evaluation-framework-for-climate-assemblies-1.pdf.

39 Llywodraeth yr Alban. 2025. Public participation in policymaking: exploring and understanding impact. Ionawr 2025.

40 The Scottish Government 2025: 65.

Ac ystyried yr anawsterau methodolegol ac ymarferol sy'n gysylltiedig â gwerthuso effaith, un dull ymarferol a ddefnyddir yn eang yw cydweithio â phartner academaidd annibynnol. Os ydynt yn cael eu hariannu, mae timau ymchwil academaidd mewn sefyllfa dda i ddefnyddio dulliau trylwyr, sicrhau didueddrwydd, a neilltuo'r amser angenrheidiol i olrhain llwybrau effaith sy'n datblygu dros gyfnodau hirach. Mae hyn yn aml ymhell y tu hwnt i oes prosiectau unigol.

Gall darparu lle ac adnoddau i ymchwilwyr astudio prosesau cyfranogol hefyd gyfrannu at feithrin gallu mewnol o fewn y llywodraeth. Gall cydweithio o'r fath ddyfnhau dealltwriaeth o'r amodau sy'n galluogi effaith, meithrin ymarfer myfyriol, a helpu i sicrhau bod dulliau cyfranogol a chydgynghorol yn cael eu gwreiddio fwyfwy mewn arferion sefydliadol yn hytrach na pharhau'n ynysig neu'n ysbeidiol. Fel hyn, mae gwerthuso annibynnol yn cyflawni swyddogaeth atebolrwydd ac un ddatblygiadol, gan gefnogi sefydliadu dulliau llywodraethu cyfranogol a chydgynghorol hirdymor.

Cam 05: Argymhellion

Yn dilyn yr adolygiad llenyddiaeth o ymchwil academiaidd ac adolygiad o bedair astudiaeth achos, rydym wedi datblygu pum argymhelliad allweddol i wella'r broses o brif ffrydio arferion cyfranogol a chydgynghorol yng nghyd-destun Cymru.

» Argymhelliad 1: Sefydliadu mandad ar gyfer cymryd rhan mewn dogfennau strategol

Mae profiad ac ymchwil rhyngwladol yn dangos mai ymrwymiad gwleidyddol yw un o'r rhagfynegyddion cryfaf ar gyfer sefydliadu hirdymor. Mae ffurfioli'r ymrwymiad hwn mewn strategaethau swyddogol a chynlluniau gweithredu yn ddull a ddefnyddir yn eang i brif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol. Gall Cymru sicrhau'r canlynol:

- Datblygu Strategaeth Cyfranogaeth genedlaethol sy'n gosod gweledigaeth glir, cynllun gweithredu a chyfrifoldebau dros weithredu, ac sy'n dangos sut y cefnogir strategaethau cyfranogaeth lleol.
- Meithrin cyfranogiad mewn deddfwriaeth a gweithredu, gan sicrhau bod gan bob strategaeth adran cyfranogiad ac ymgysylltu, oni bai ei bod yn amlwg nad yw'n briodol.

» Argymhelliad 2: Sicrhau bod fframweithiau cyfreithiol yn cael eu gorfodi a'u cysylltu â dyrannu adnoddau

Mae ymchwil academiaidd ac astudiaethau achos rhyngwladol wedi dangos rôl deddfwriaeth i hyrwyddo cyfranogiad, diogelu hawliau cyfranogol rhag trosiant gwleidyddol, a chreu lle ar gyfer arbrofi. Mae strwythurau cyfreithiol yn galluogi arferion cyfranogol, yn cyfeirio adnoddau a chyllid, ac yn eu gwarchod rhag bod yn agored i flaenoriaethau gwleidyddol sy'n newid. Gall Cymru sicrhau'r canlynol:

- Hybu'r gwaith o roi strategaethau Cyfranogiad y Cyhoedd Awdurdodau Lleol ar waith yn safonol. Gwellu'r ddeddfwriaeth hon i orfodi rheoli ansawdd a dyrannu adnoddau i gyd-fynd â strategaeth cyfranogiad y cyhoedd pob awdurdod lleol.
- Creu bachau cyfreithiol ar gyfer cymryd rhan mewn cyfreithiau newydd drwy ofyn am gyngor gan y Tîm Cyfranogi (gweler Argymhelliad 3) ar ddeddfwriaeth sydd ar y gweill i sicrhau bod cyfleoedd ar gyfer cyfranogiad democrataidd yn cael eu gwreiddio mewn cyfreithiau newydd, gan gysylltu dyrannu adnoddau â chyfranogiad effeithiol lle bo hynny'n bosibl.

» Argymhelliad 3: Gwella a lledaenu gallu cyfranogol a chydgynghorol

Mae profiad ac ymchwil rhyngwladol yn dangos bod effeithiolrwydd a gwydnwch dulliau llywodraethu cyfranogol a chydgynghorol yn dibynnu'n helaeth ar bresenoldeb capasiti sefydlog, medrus a gwasgareddig.

Er mwyn cefnogi'r gwaith o brif ffrydio democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol yng Nghymru, rhaid datblygu capasiti felly ar sawl lefel o lywodraeth, ynghyd â safonau clir, strwythurau cydlyn, ac ymrwymïadau adnoddau tymor hir.

Felly, rydym yn argymhell y dylai Cymru sicrhau'r canlynol:

- Sefydlu Tîm Cyfranogi a Chydgynghoi craidd yn Llywodraeth Cymru, gyda chysylltiadau â'r Senedd ac adnoddau i feithrin perthynas â chymdeithas sifil ac arbenigwyr cyfranogiad. Dylai hwn fod yn dîm canolog penodol sy'n gyfrifol am alluogi, cydlyn a chefnogi prosesau cyfranogol a chydgynghorol ar draws y llywodraeth (ac awdurdodau lleol).

Byddai'r uned ganolog hon yn gweithredu fel yr awdurdod pennu safonau, gan sicrhau cysondeb methodolegol, sicrhau ansawdd, ymarfer moesegol, a dysgu sefydliadol.

- Datblygu a threfnu rhaglen gynefino a dysgu parhaus ar feddylfryd, sgiliau ac arferion cyfranogol a chydgynghorol sy'n targedu gwleidyddion, staff mewn sefydliadau cyhoeddus ar bob lefel o lywodraeth, a sefydliadau cymdeithas sifil. Gall rhaglen o'r fath fod yn dasg i'r Tîm Cyfranogi a Chydgynghoi pwrpasol, neu "Raglen Academi Cyfranogiad" ar wahân.

» Argymhelliad 4: Gwella galluedd cymdeithas sifil

Mae profiad ac ymchwil rhyngwladol wedi dangos rôl hanfodol cymdeithas sifil wrth bontio'r bwlch rhwng llywodraethau a dinasgyddion, a gweithredu fel partner gwrthbwysio ac ystyriol i wella arferion cyfranogol a chydgynghorol, a'u lledaenu. Er mwyn gwella rôl cymdeithas sifil, gall Cymru sicrhau'r canlynol:

- Ymestyn cwrpas ei rhaglen Grant Ymgysylltu â Democratiaeth y tu hwnt i gyfranogiad etholiadol i gefnogi'r gwaith ehangach o hyrwyddo democratiaeth. Er bod cynyddu nifer y pleidleiswyr sy'n pleidleisio ymysg grwpiau sy'n cael eu tangynrychioli yn dal yn bwysig, mae system ddemocrataidd iach hefyd yn gofyn am ymgysylltiad dinesig parhaus rhwng etholiadau. Gallai'r cylch gwaith ehangach hwn ariannu mentrau gan elusennau a mudiadau nid-er-elw yng Nghymru sy'n meithrin llythrennedd democrataidd hirdymor, yn hwyluso trafodaethau cymunedol ar faterion lleol, ac yn grymuso dinasgyddion i gyd-ddylunio gwasanaethau cyhoeddus. Yn hollbwysig, rhaid i'r rhaglen estynedig hon gael ei dylunio gyda grwpiau allgymorth hyblyg a rhagweithiol sydd wedi'u hymyleiddio yn y system wleidyddol bresennol – y rheini sydd â'r lleiaf o ymddiriedaeth, gallu neu wybodaeth ymarferol – yw'r rhai lleiaf tebygol o lywio drwy broses ymgeisio am grantiau technocrataidd. Byddai esblygiad o'r fath yn trawsnewid y grant o fod yn adnodd etholiadol tymor byr i fod yn elfen barhaol o seilwaith democrataidd Cymru.

» Argymhelliad 5: Creu naratif “Democratiaeth i Gymru”

Mae profiad wedi dangos bod cyflawniadau o ran gwreiddio a sefydliadoli democratiaeth gyfranogol a chydgynghorol wedi manteisio ar fomentwm gwleidyddol, ond maent hefyd wedi arafu pan fydd y gefnogaeth wleidyddol yn diflannu.

Gall llunio naratif clir gefnogi prosesau prif ffrydio mewn sefydliadau, a chynyddu cydnabyddiaeth y cyhoedd, gan atgyfnerthu ymddiriedaeth. Mae hyn yn dibynnu ar y dulliau cyfathrebu a chanfyddiad y cyhoedd bod mentrau unigol yn dda. Lle mae hyn yn gweithio, mae'n creu cylch rhinweddol, lle mae llwyddiant yn cefnogi llwyddiant, ac mae hyn yn cynnal diddordeb a brwdfrydedd ymysg y rhai sy'n gwneud penderfyniadau.

- ▶ Gweithio gyda chymdeithas sifil a sefydliadau eraill i greu naratif cryf ar y cyd ynghylch “Democratiaeth i Gymru” (neu derm tebyg), sy'n gallu cysylltu syniadau a mentrau.
- ▶ Archwilio brand neu derminoleg a rennir gyda goruchwyliaeth ar y cyd sy'n cysylltu cyfleoedd i gymryd rhan a meithrin ymdeimlad o symud ymlaen. Sicrhau bod hyn yn cael ei ddefnyddio gan y llywodraeth ar ei phen ei hun ac ar y cyd ag ystod estynedig o randdeiliaid gwasanaethau cyhoeddus, i ddangos ymgysylltiad ar lefel y llywodraeth, a gweithio gyda chymdeithas sifil ac arbenigwyr i sicrhau ansawdd.

Llyfryddiaeth

Amann, Daniela, Arild Ohren, Max Stearns, ac Ilaria Mariani. 2025. 'Activating Ecosystems for Change by Enriching the Civic "Soil" for Social Innovation. The Wiener Klimateam Project as a Case Study'. Yn *Social Innovation Projects for Climate Neutral Cities: Making Municipalities Sustainable with People-Based Solutions*, ed. Sabrina Bresciani. Cham: Springer Nature Switzerland, 75–89. doi:10.1007/978-3-031-87726-1_6.

Barandiaran, Xabier, María José Canel, a Geert Bouckaert, gol. 2023. *Building Collaborative Governance in Times of Uncertainty: Pracademic Lessons from the Basque Gipuzkoa Province*. Gwasg Prifysgol Leuven. doi:10.11116/9789461665058.

Blanco, Ismael, Vivien Lowndes, ac Yunailis Salazar. 2022. 'Understanding Institutional Dynamics in Participatory Governance: How Rules, Practices and Narratives Combine to Produce Stability or Diverge to Create Conditions for Change'. *Critical Policy Studies* 16(2): 204–23. doi:10.1080/19460171.2021.1984265.

'Building Culture for Co-Production'. 2025. Llywodraeth Cymru. www.llyw.cymru/adeiladu-diwylliant-ar-gyfer-cyd-gynhyrchu-html (Chwefror 17, 2026).

Bussu, Sonia, Adrian Bua, Rikki Dean, a Graham Smith. 2022. 'Introduction: Embedding Participatory Governance'. *Critical Policy Studies* 16(2): 133–45. doi:10.1080/19460171.2022.2053179.

'Cynulliad Dinasyddion'. Senedd Cymru. www.senedd.cymru/sut-rydym-yng-gweithio/datganoli-20/cynulliad-dinasyddion/ (Chwefror 17, 2026).

City of Helsinki. 2021. *Assessment of the City of Helsinki's Participation Work in the Strategy Period of 2017 – 2021*. Publications of The City of Helsinki.

Cohen, Joshua. 2009. 'Reflections on Deliberative Democracy'. Yn *Contemporary Debates in Political Philosophy*, gol. Thomas Christiano a John Christman. Rhydychen, y DU: Wiley-Blackwell, 247–63. doi:10.1002/9781444310399.ch14.

Dean, Rikki, John Boswell, a Graham Smith. 2019. 'Designing Democratic Innovations as Deliberative Systems: The Ambitious Case of NHS Citizen'. *Political Studies* 68(3): 689–709. doi:10.1177/0032321719866002.

Dejaeghere, Yves, Anna Rankamp, a Dominik Hierlemann. 2022. *Shortcut 7: The Ostbelgien Model – Institutionalising Deliberative Democracy*. Bertelsmann Stiftung.

'Y Grant ymgysylltu â democratiaeth: canllawiau'. 2025. Llywodraeth Cymru. www.llyw.cymru/y-grant-ymgysylltu-democratiaeth-canllawiau (Chwefror 17, 2026).

Demski, Christina, a Stuart Capstick. 2022. *Impact Evaluation Framework for Climate Assemblies*. KNOCA. www.knoca.eu/app/uploads/2022/11/Impact-evaluation-framework-for-climate-assemblies-1.pdf

Escobar, Oliver. 2022. 'Between Radical Aspirations and Pragmatic Challenges: Institutionalising Participatory Governance in Scotland'. *Critical Policy Studies* 16(2): 146–61. doi:10.1080/19460171.2021.1993290.

Escobar, Oliver, a Stephen Elstub. 2019. 'Defining and Typologising Democratic Innovations'. Yn Handbook of Democratic Innovation and Governance, Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 11–31.

Fiket, Irena, Gazela Pudar Drasko, a Giovanni Allegretti. 2026. 'Towards an Innovative Democracy: institutionalising Participation in Challenging Times'. Politics and Governance 14(0). doi:10.17645/tud.11861.

Geissel, Brigitte, ac Ank Michels. 2023. 'Conclusion: Democratic Innovations and Impact: Reflections and an Agenda for the Future'. In The Impacts of Democratic Innovations, eds Vincent Jacquet, Ramon van der Does, a Matt Ryan. ECPR Press, 285–97.

'Home - Etorkizuna Eraikiz – Gipuzkoa'. Etorkizuna Eraikiz. <https://www.etorkizunaeraikiz.eus/eu/> (Chwefror 17, 2026).

Hughes, Tim. 2024. 'What Does It Mean to Mainstream Participation in Decision-Making?' Partneriaeth Llywodraeth Agored. www.opengovpartnership.org/stories/what-does-it-mean-to-mainstream-participation-in-decision-making/ (Chwefror 17, 2026).

Lewanski, Rodolfo. 2013. 'Institutionalising Deliberative Democracy: The "Tuscany Laboratory"'. Journal of Deliberative Democracy 9(1). doi:10.16997/jdd.155.

'Natur a Ni – menter genedlaethol ar ddyfodol amgylchedd naturiol Cymru'. 2023. Cyfoeth Naturiol Cymru. www.naturalresources.wales/about-us/what-we-do/our-projects/our-nature-projects/nature-and-us-natur-a-ni-1/?lang=cy (Chwefror 17, 2026).

OECD. 2021. 'Eight Ways to Institutionalise Deliberative Democracy'. OECD Public Governance Policy Papers. doi:10.1787/4fcf1da5-ên.

OECD. 2024. 'Promoting Deliberative Democracy in the Basque Country in Spain: Lessons from the Tolosa Citizens' Assembly'. OECD Public Governance Reviews. doi:10.1787/544f7514-ên.

'OPEN ESKOLA Development and Strengthening of Citizenship. (ESPV0003) | Commitment from Basque-Country-Spain'. Open Government Partnership. www.opengovpartnership.org/members/basque-country-spain/commitments/ESPV0003/ (Chwefror 17, 2026).

Pagola, Jon. 2024. 'From Auzolan to Cooperativism (and Vice Versa): A Very Basque Way of Showing Ourselves to the World'. <https://basqueculture.eus/en/stories> (Chwefror 17, 2026).

Parlament dêr Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens, gol. 2024. Bürgerdialog in Ostbelgien: Übersicht Der Prozessoptimierungen in Der Legislaturperiode 2019 – 2024. Eupen: Parlament dêr Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens.

Parlament dêr Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens., gol. 2025. Der permanente Bürgerdialog in dêr Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens: Auswertung (2019 – 2024). Eupen: Parlament dêr Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens.

'Permanent Sortition in Eupen, Belgium'. 2019. Participedia. www.participedia.net/case/permanent-sortition-in-belgiumongoing (Chwefror 17, 2026).

Pospieszna, Paulina, a Marta Hoffmann. 2026. 'Institutionalising Democratic Innovations in Poland: Mapping the Evolution of Citizens' Assemblies Through Rules of Procedure'. Politics and Governance 14(0). doi:10.17645/tud.10596.

'Progress to October 2023'. 2025. www.gov.scot/publications/open-government-action-plan-2021-to-2025-participation-commitment/pages/progress-to-october-2023/ (Chwefror 17, 2026).

Ringholm, Toril, Torill Nyseth, a Gro Sandkjær Hanssen. 2018. 'Participation According to the Law? The Research-Based Knowledge on Citizen Participation in Norwegian Municipal Planning'. *European Journal of Spatial Development* 16(1): 1–20.

Ryan, Matthew. 2021. *Why Citizen Participation Succeeds or Fails: A Comparative Analysis of Participatory Budgeting*. Bryste: Gwasg Prifysgol Bryste.

Schiama, Domenico Andrea. 2025. 'What Factors Explain Institutionalisation? A Qualitative Comparative Analysis of Participatory Budgeting in Italian Big Cities'. *Italian Political Science*: 1–36.

Senedd yr Alban, Tîm Cyfranogiad a Chymunedau. 2025. *Adroddiad Blynyddol PACT 2024–25*. Llywodraeth yr Alban.

Prifysgol Simon Fraser. 2020. *Beyond Inclusion: Equity in Public Engagement, A Guide for Practitioners*. (Mawrth 5, 2026).

Smith, Graham. 2019. 'Reflections on the Theory and Practice of Democratic Innovations'. Yn gol. Stephen Elstub ac Oliver Escobar. Cheltenham: Edward Elgar, 572–81. www.doi.org/10.4337/9781786433862.00052 (Ionawr 23, 2025).

Smith, Graham. 2025. 'Mainstreaming Participatory Climate Governance: Towards a Potential ECF Work Programme'. Nodyn Cynghori Drafft.

'Canllawiau statudol ar ddemocratiaeth o fewn prif gynghorau'. 2023. Llywodraeth Cymru. www.llyw.cymru/canllawiau-statudol-ar-ddemocratiaeth-o-fewn-prif-gynghorau (Chwefror 17, 2026).

Tîm, Ymgysylltu Digidol. 2024. 'Meet the Open Government Team'. Participation. www.blogs.gov.scot/participation/2024/10/02/meet-the-open-government-team/ (Chwefror 17, 2026).

'Pecyn Cymorth Arweinwyr Polisi Cenedlaethau'r Dyfodol'. Sylfeini ar gyfer Yfory. wwwFOUNDATIONS-FOR-TOMORROW.THINKIFIC.COM/courses/the-future-generations-policy-leader-toolkit (Chwefror 17, 2026).

Llywodraeth yr Alban. 2016. *Deddf Grymuso Cymunedau (yr Alban) 2015. Part 2 Community Planning: Canllaw Plain English*. Caeredin: Llywodraeth yr Alban.

Llywodraeth yr Alban. 2025. *Public participation in policymaking: exploring and understanding impact*. Ionawr 2025.

'The Tuscany Regional Participation Policy, Italy'. 2019. Participedia. www.participedia.net/method/the-tuscany-regional-participation-policy-italy (Chwefror 17, 2026).

Velghe, Pieter, Jehan Bottin, Christoph Niessen, Rebecca Gebauer, Ann-Mireille Sautter, a Min Reuchamps. 2025. 'The Ostbelgien Model: Five Years On'. *Deliberative Democracy Digest*. www.publicdeliberation.net/the-ostbelgien-model-five-years-on/ (Chwefror 17, 2026).

'Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015: yr hanfodion'. 2025. Llywodraeth Cymru. www.llyw.cymru/deddf-llesiant-cenedlaethau-r-dyfodol-cymru-2015-yr-hanfodion-html (Chwefror 17, 2026).

Atodiad

O ran yr hyn y gellir ei gyflawni, rydym yn defnyddio seilwaith democrataidd fel fframwaith dadansoddol ar gyfer deall y cymorth ar lefel system sy'n galluogi arferion cyfranogol a chydgynghorol i ddod yn rhan reolaidd ac yn elfen gadarn o fewn y llywodraeth. Mae seilwaith democrataidd yn cyfeirio at yr elfennau gwleidyddol, gweinyddol, cyfreithiol, sefydliadol a dinesig sydd, gyda'i gilydd, yn creu amgylchedd lle gellir cynnal arloesi democrataidd dros amser.

Mae'n cynnwys chwe elfen gydgysylltiedig:

- **Ymrwymiad a Mandadau Gwleidyddol** – yr amgylchedd awdurdodi sy'n cael ei greu gan ewylllys wleidyddol barhaus, cymeradwyaeth gyhoeddus, a mandadau clir ar gyfer dilyn drwodd.
- **Capasiti a Gallu Gweinyddol** – yr adnoddau sefydliadol, yr amser, y staff a'r cymwyseddau proffesiynol sydd eu hangen i ddylunio, darparu ac integreiddio cyfranogiad mewn llifoedd gwaith bob dydd.
- **Systemau Llywodraethu** – y strwythurau, y trefniadau, y mecanweithiau atebolrwydd a'r trefniadau cydlynw sy'n gwreiddio cyfranogiad yn y broses o wneud penderfyniadau.
- **Fframweithiau Cyfreithiol Cefnogol** – y cyfreithiau, y rheoliadau a'r gweithdrefnau ffurfiol sy'n sefydlogi arferion cyfranogol ac yn eu diogelu rhag ansefydlogrwydd gwleidyddol neu sefydliadol.
- **Seilwaith Dinesig a Rhwydweithiau Democrataidd** – sefydliadau cymdeithas sifil, gweithredwyr cyfryngol, rhwydweithiau a disgwyliadau ehangach y cyhoedd sy'n ysgogi ymgysylltu ac yn cynnal cyfranogiad democrataidd.
- **Gweledigaeth a Diben Democrataidd** – y nodau, y gwerthoedd a'r naratifau democrataidd a rennir sy'n rhoi cydlyniant a chyfeiriad i waith cyfranogol a chydgynghorol.